Stedelijke cultuurregio Zuid

Vergroot je wereld

Löss, wat hier leeft, wat hier raakt. Wat hier kleeft, wat hier maakt!

Gemeente Maastricht

Gemeente Heerlen

Gemeente Sittard-Geleen

in samenwerking met provincie limburg

Stedelijke cultuurregio Zuid
Vergroot je wereld

Profielplan

Stedelijke Cultuurregio Zuid

Löss, wat hier leeft,
wat hier raakt.
Wat hier kleeft,
wat hier maakt!

Oktober 2018

Foto: Simon van Boxtel

Inhoud

Voorwoord 07

1. Eén regio 11
1.1 Bestaand beleid 12
1.2 Relatie met het Rijk 13
1.3 Waarde van Cultuur 13

2. Samen doen 17
2.1 Uitdagingen 17
2.2 Bestuurlijke samenwerking 18
2.3 Bestuurlijke samenwerking met het Rijk 19

3. Profiel 21
3.1 Internationalisering 22
3.2 Publiekstrategieën 23
3.3 Ruimte voor Makers 23

4. Proeftuinen 27
4.1 Ruimte voor Makers 28
4.2 Dans 30
4.3 Film 32

5. Pact van Zuid 35

Foto: Ermindo Armino

Voorwoord

De Stedelijke Cultuurregio Zuid wordt van oudsher gekenmerkt door de vele invloeden van buitenaf. Het Romeinse verleden van Heerlen, de Franse en Spaanse invloeden in Maastricht en de rijke culturele inbreng van de vele gastarbeiders in de Mijnstreek hebben de Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) gevormd tot een veelzijdige regio waarin cultuur op vele wijzen wordt beleefd. Onze regio kent een sterke culturele identiteit – vaak met een lokaal karakter – die tot uiting komt in vele volksculturele activiteiten. Wij zijn echter ook een regio waarin invloeden van buitenaf langzaam onderdeel worden van deze lokale identiteit en tradities. Een hedendaagse, stedelijke omgeving waarin het (religieus) erfgoed en de urban mentaliteit elkaar ontmoeten. Waar vroeger de energie uit de bodem werd gehaald, is de energie nu vooral onder de mensen te vinden die zich op bijzondere wijze inzetten voor hun eigen omgeving. Deze energie hebben we de afgelopen twee jaar nadrukkelijk mogen ervaren bij het culturele veld in de SCRZ. Vanaf januari 2016 zijn we, overheden en culturele veld, met elkaar het proces gestart om vorm te geven aan de Stedelijke Cultuurregio Zuid.

We delen als overheden in de SCRZ dezelfde opvatting namelijk dat de rol van cultuur binnen de Stedelijke Cultuurregio Zuid van groot belang is, dat we de urgentie zien om die rol van cultuur voor deze omgeving sterker te maken door onze slagkracht te bundelen en dat wij hierbij nadrukkelijk een coproductie met het culturele veld nastreven. Vandaar onze bestuurlijke visie op de Stedelijke Cultuurregio Zuid; het profielplan Löss. Aan de basis van dit plan staan twee documenten: De Ketenverkenningen en het Pact van Zuid, die door het culturele veld zijn geschreven.

Pact van Zuid: "In Limburg is een zeer vruchtbaar makersklimaat dat van oudsher al ver ontwikkeld is in zijn multidisciplinaire aanpak. Het is ambachtelijk vanuit historie, traditie, gemeenschap en werkgelegenheid. Het is artistiek vanuit de wil en de wens om hier te maken wat hier relevant is en vanuit wordt dat aspect ook relevant voor de rest van Nederland en daarbuiten. Dit makersklimaat wil de SCRZ krachtiger borgen. De sector beeldende kunst vraagt bijvoorbeeld om ruimte en aandacht voor een krachtiger makersklimaat door een geactualiseerde visie op een stimuleringsbeleid voor galeries in de SCRZ, het ondersteunen van jonge makers en het door-ontwikkelen van een passend atelierbeleid. De nog jonge filmsector vraagt een andere manier van produceren door flexibele ondersteuning van jong talent, bijvoorbeeld in regionale talent hubs. Makers brengen tijdens conferenties, gehouden op weg naar SCRZ, steevast naar voren dat er een grote behoefte is aan mentale, financiële en fysieke ruimte om artistieke samenwerkingen aan te gaan, maar ook om in te spelen op vragen vanuit andere domeinen. De aanwezigheid van veel industrieel- en religieus erfgoed in Zuid-Limburg kan hierbij zorgen voor een inspirerende, aantrekkelijke en vruchtbare omgeving. De SCRZ ziet ook hier een grote rol weggelegd voor een breed gedeeld kunstbeleid."

Uit deze twee documenten blijkt eens te meer dat we onze energie willen en gaan inzetten op samenwerken: samen maken en samen doen!

Vanuit de gedeelde energie en de wil om samen te werken aan een stevige en inspirerende stedelijke Cultuurregio investeren wij in onze regio al geruime tijd in cultuur en dat blijven we ook doen. Wij zijn blij dat er nu dan ook oog is voor deze regio ten aanzien van onze grote inzet voor cultuur en de samenwerking hierin met het Rijk, zodat we samen de bestaande dynamiek kunnen versterken.

Aangeboden op 1 november 2018 aan de Minister van Cultuur Ingrid van Engelshoven door Gedeputeerde Cultuur Ger Koopmans, Wethouder Cultuur Maastricht Jim Janssen, Wethouder Cultuur Heerlen Jordy Clemens, Wethouder Cultuur Sittard-Geleen Jos Bessems.

Foto: Rene Bradwolff

Foto: Yoriyas

1. Eén regio

De Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) bestaat uit de steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. De afgelopen jaren hebben de drie steden zich samen met de Provincie Limburg ingezet om op het gebied van kunst en cultuur een gezamenlijke impuls aan innovatie te geven. De reden hiervoor is dat kunst en cultuur zich meer en beter moeten verhouden tot de directe, relevante omgeving om zo draagvlak en daarmee betekenis te behouden. Via intensieve rondes met het culturele veld uit de drie steden zijn verkenningen gedaan, is over de nieuwe culturele praktijken gesproken, zijn kansen en bedreigingen benoemd, en is de noodzaak van innovatie (h)erkend. De noodzaak van het ontwikkelen van nieuwe vormen van samenwerking wordt gedeeld en men ziet het grote belang dat het stedelijke gebied hierbij speelt. Het 'Pact van Zuid' is het manifest van het veld en de uitkomst van een lang proces van verkenning en verdieping en vormt daarmee een belangrijke basis voor het profielplan van de Stedelijke Cultuurregio Zuid.

Met dit profielplan formuleren de steden en Provincie samen een plan van aanpak waarin de thema's internationalisering, publieksstrategieën en 'ruimte voor makers' centraal staan. Het proces dat de steden en de Provincie Limburg hebben ingezet om te komen tot dit gezamenlijk profielplan is geen snelle klus van culturele engineering geweest, maar een proces waarin het culturele veld een prominente rol heeft gekregen.

De drie steden in de Stedelijke Cultuurregio Zuid hebben ieder een eigen signatuur. Heerlen (centrum van Parkstad) kenmerkt zich als een plaats met een sterk podiumkunstenaanbod in theater en festivals en weet met urban arts een nieuwe publieksdoelgroep aan te spreken die zorgt voor cultuurparticipatie van inwoners die normaliter niet 'aan cultuur doen'. Maastricht (centrum Maastricht, Heuvelland en bestuurlijk centrum) is de historische kern en hoofdstad van de provincie en landelijk cultureel brandpunt met een groot scala aan landelijk gefinancierde kunstinstellingen en een uitgebreid repertoire aan kunstvakopleidingen. Sittard-Geleen (als centrum van de Westelijke Mijnstreek) is met de vele internationale kenniswerkers in de chemische, automotive en aanverwante industrie een belangrijke banenmotor voor de hele regio

en ver daarbuiten (de smidse van Zuid Limburg). De Brightlands Chemelot Campus behoort tot de 8 topcampussen als het gaat om innovatie en is ook een belangrijke speler als het gaat om de energietransitie in Nederland. Op het gebied van cultuur huisvest Sittard-Geleen diverse culturele organisaties gericht op jongeren, zoals Kunstbende en BIS gezelschap Het Laagland. Deze drie steden kennen een jarenlange historie van groeiende onderlinge samenwerking en hebben er bewust voor gekozen om gewenste innovaties in gang te zetten samen met de Provincie Limburg. De signatuur van de steden is herkenbaar in de beleidsspeerpunten die hieronder kort zijn weergegeven.

1.1 Bestaand beleid

Heerlen is de thuishaven voor festivals Cultura Nova en The Notorious IBE en is bekend om de vele street-art uitingen, modernisme en avant-gardisme. Met het Parkstad Limburg Theater, Schunck en Poppodium de Nieuwe Nor heeft Heerlen een centrumfunctie voor de regio Parkstad op onder andere het gebied van cultuureducatie, popmuziek en podiumkunsten. Naast haar culturele infrastructuur heeft Heerlen veel te bieden op het gebied van evenementen met een urban karakter en kunst in de openbare ruimte. Om de binnenstad verder te transformeren heeft Heerlen samen met IBA-Parkstad (Internationale Bau Ausstellung) en de Provincie Limburg 25 ambities geformuleerd waarin cultuur en erfgoed een belangrijke rol spelen. Daarnaast is er in Heerlen specifiek aandacht voor het vergroten van (cultuur)participatie.
Maastricht is een stad met een uitgebreide culturele infrastructuur, een breed repertoire aan kunstvakopleidingen, een vitale productie en presentatiestructuur, een innoverend klimaat van cultuurparticipatie en amateurkunsten en dynamische groeiende creatieve sectoren, waaronder mode en film. In Maastricht zijn zes BIS instellingen en diverse Rijkscultuurfonds gefinancierde instellingen gevestigd. Hiermee is de stad een van de negen culturele brandpunten van het land. Er bestaan intensieve onderlinge relaties en netwerken binnen de cultuur in de stad.
De gemeente heeft geïnvesteerd in nieuwe plekken in bestaand cultureel en industrieel erfgoed om de kunsten in de stad een adequate plek te verlenen, zoals onder andere de AINSI (jong talent in oude cementindustrie), de Timmerfabriek (filmhuis en poppodium/festival in oude Sfinxfabriek) en Gebouw M (amateurkunsten in oude kazerne).

Sittard-Geleen wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een groot aantal monumentale kerken en kloosters maar ook door de aanwezigheid van de Brightlands Campus en vele chemiemultinationals die er samen voor zorgen dat ruim de helft van de Nederlandse octrooien en patenten uit deze regio komen. Naast het professionele theatergezelschap Het Laagland kent Sittard-Geleen een groot aantal amateurtoneelverenigingen en zijn er tal van festivals rondom

cultuur en erfgoed zoals het Sint Rosa Festival en het Oktoberfeest. Ook het Cultuurbedrijf De Domijnen en de grootste regionale afdeling van Kunstbende zijn hier gevestigd. In samenwerking met de Brightlands Campus wordt er een Material Exchange opgezet waarin creatieve ondernemers en product- en materiaalontwikkelaars elkaar vinden. Dit soort initiatieven profiteren van de aanwezigheid van leegstaand erfgoed/vastgoed.

De Provincie beoogt het behoud en de verdere ontwikkeling van een solide, krachtige en onderling verbonden culturele basisinfrastructuur en ziet voor haarzelf een belangrijke aanjagende, verbindende en faciliterende rol weggelegd binnen de Stedelijke Cultuurregio Zuid, de samenwerking met andere provincies, specifiek provincie Noord-Brabant, en het internationale ommeland.

De vier overheden samen financieren jaarlijks 90 miljoen euro in cultuur in de SCRZ. Daarnaast investeren de steden en de provincie tientallen miljoenen in huisvestigingsvoorzieningen.

1.2 Relatie met het Rijk

De Stedelijke Cultuurregio Zuid herbergt zeven BIS instellingen waarvoor de gemeente Maastricht, de gemeente Sittard-Geleen en de Provincie Limburg met het Rijk samen de verantwoordelijkheid dragen. Naast de BIS instellingen; de Van Eyck, Toneelgroep Maastricht, Marres, Opera Zuid, philharmonie zuidnederland, Het Laagland en festival de Nederlandse Dansdagen, ontvangen makers en instellingen in de SCRZ ook geld van de Rijkscultuurfondsen zoals Sally Dansgezelschap Maastricht, Lieke Benders, Cultura Nova en Via Zuid. In de afgelopen jaren is de financiële en inhoudelijke samenwerking met het Rijk stap voor stap weer aan het groeien. Er is een steeds grotere bewustwording te constateren bij zowel het Ministerie van OCW als ook de Rijkscultuurfondsen dat wat hier wordt gemaakt ook van waarde en van belang is voor Nederland en daarbuiten. Naast dat er een opbouw te zien is in de samenwerking, hebben veel gezelschappen, instellingen en makers het de afgelopen jaren zwaar gehad om hun plek aan te boren en te behouden in de BIS en de Rijkscultuurfondsen structuur.

1.3 Waarde van Cultuur

Gezamenlijk kunnen de steden zich verder ontwikkelen en het culturele veld ondersteunen om zich te versterken. De partners erkennen dat cultuur de (talent)ontwikkeling van mensen stimuleert en aanzet tot creatief en innovatief denken. Cultuur draagt bij aan de sociale cohesie, economie, aantrekkelijkheid en regionale- en internationale identiteit van de Stedelijke Cultuurregio Zuid. Cultuur is intrinsiek van waarde en daardoor van belang voor het behoud en de verbetering van

Foto: Anne Jannes

de kwaliteit van het leef- en vestigingsklimaat in de regio. Hieraan wordt met hart en ziel gewerkt door de brede cultuursector.
Het wordt steeds duidelijker dat cultuur een grote rol speelt in de sociaaleconomische ontwikkeling van een stad. Cultuur is veel meer dan een gouden randje of een mooie tijdsbesteding. Het brengt een stad immers vooruit.
Cultuur (en kunst) hebben daarnaast een grote economische betekenis voor een stad. Ze vormen een positieve vestigingsfactor van jewelste: werkgevers vestigen zich graag in een stad met veel uitingen van kunst en cultuur. Zo'n stad is immers aantrekkelijk voor potentiële werknemers. In een cultureel vitale en bruisende stad vindt een werkgever eerder goed personeel. Met andere woorden: cultuur vergroot de werkgelegenheid in een stad en de regio. Daarbij wordt de cultuur-sector zelf ook een steeds grotere werkgever. In onze regio formuleert cultuur tevens een antwoord op terugtrekkende economische activiteiten door een nieuwe impuls te geven aan leisure, aan de waarde van vastgoed en levendigheid van de steden. De culturele instellingen en creatieve bedrijven zijn inmiddels goed voor duizenden arbeidsplaatsen en veel werk voor zzp-ers.
Bezig zijn met cultuur, passief of actief, is niet alleen leuk, mooi, plezierig en ontroerend. Het stimuleert ons ook om competenties te ontwikkelen, die we in de kennissamenleving hard nodig hebben. Creativiteit, die met kunst- en cultuur wordt aangewakkerd, is een grondstof voor innovatie, omdat men "buiten de kaders" treedt en daarmee komt tot nieuwe

creatieve oplossingen. Innovatie is op haar beurt weer van belang om te komen tot nieuwe verdienmodellen en continuïteit in onze (kennis)economie. Steeds meer afgestudeerden van kunstvakopleidingen worden ingehuurd om te komen tot duurzame oplossingen.

Cultuur is een voertuig om met een open blik naar de wereld te kijken. Het versterkt onze kritische vermogens, leert ons beter kijken en luisteren, zet ons aan het denken en laat ons kennis maken met vernieuwing en andere culturen. Mensen die, op welk niveau dan ook, ‘aan cultuur doen’, sluiten zich minder snel af van de rest van de wereld. Ze zijn gastvrijer en staan opener voor veranderingen; eigenschappen waarmee je in de dynamische wereld van nu eerder vooruitkomt. Het is in de steden waar mensen (door bijvoorbeeld studie of eerste werkkring) de basis leggen voor hun carrière en persoonlijke groei (in het jargon ‘sociale stijging’ genoemd). Dat lukt het best als steden veel mogelijkheden bieden tot interactie: inspirerende en vernieuwende ontmoetingen en confrontaties met andere mensen. Sterker nog, een stad wordt tegenwoordig meer gezien als een brandpunt van interacties dan een grote verzameling gebouwen en mensen. Een sterk cultureel domein is bij uitstek geschikt om deze interacties tot stand te brengen. Cultuur is daarmee de misschien wel belangrijkste drager van (nieuwe) stedelijkheid. Daarnaast heeft de aanwezigheid van veel kunst en cultuur nog meer positieve effecten: het trekt bezoekers van buiten aan die in de stad geld uitgeven, het zorgt voor een beter imago en het versterkt het gevoel van trots op de eigen stad en regio.
Het publiek in de Stedelijke Cultuurregio Zuid onderschrijft de waarde van kunst en cultuur en is bereid hieraan bij te dragen, bijvoorbeeld via het crowdfunding-platform voordekunst. Limburgers droegen in de afgelopen jaren meer dan € 400.000,- bij aan projecten op voordekunst. Als overheden juichen wij deze verbindingen, ook vanuit het oogpunt van cultureel ondernemerschap, toe. Daarom was Limburg één van de eerste partners waar voordekunst een matchingconstructie mee heeft opgezet.

Foto: Bjorn Frins

2. Samen doen

2.1 Uitdagingen

De Stedelijke Cultuurregio Zuid maakt onderdeel uit van de Euregio met in een straal van 100 km drie miljoen Nederlanders, Duitsers, Walen en Vlamingen. Binnen een uur rijafstand liggen steden als Aken, Keulen, Düsseldorf, Luik, Brussel en Antwerpen en wordt een gebied bediend dat voor een breed perspectief aan afzet-, instroom en uitwisselingsmogelijkheden zorgt. Het maken en beleven over de grens kent echter ook zijn uitdagingen: uiteenlopende regelgeving, verschillen in financieringsstromen, tol en taal. Er ligt hier dan ook een opgave voor de overheden zowel in de stedelijke regio als over de grens om deze uitdagingen samen met het culturele veld aan te gaan. Niet alleen over de grens liggen er kansen om ons verder te ontwikkelen, maar ook binnen onze eigen regio en onder onze eigen bewoners zijn die kansen er. De SCRZ kent een actief en betrokken (hoofdzakelijk hoger opgeleid) publiek voor het cultuuraanbod van de hier gevestigde instellingen en makers. Maar er is ook een grote groep niet gebruikers van cultuur, ook wel “non publiek” genoemd. Het is van groot belang voor het draagvlak voor en de zeggingskracht van cultuur om de creatieve krachten in dit non-publiek te mobiliseren en te faciliteren zodat zij zelf hun omgeving kunnen bedienen met de eigen verhalen uit de omgeving en de geschiedenis. Cultuur kan op deze manier ook voor deze tot nu toe buitengesloten groepen betekenis krijgen (non-publiek wordt hierna genoemd als publieksstrategieën). Er zijn veelbelovende initiatieven ten aanzien van het betrekken van het publiek dat niet participeert in kunst en cultuur. Deze acties worden nu nog incidenteel ontwikkeld, maar verdienen een structureel karakter om echt werk te maken van een grotere publieksbinding. Dat betekent het aanleren van totaal nieuwe competenties en kwaliteiten bij de bestaande culturele instellingen, die naast programmeren en werven ook moeten ontvangen en mogelijk maken.

En dat vraagt om “ruimte”.

Ruimte voor nieuwe makers met nieuwe praktijken en dus ook nieuwe presentatieplekken.
De economische ontwikkelingen van de afgelopen decennia hebben deze ruimte voor cultureel experiment zowel in de fysieke als mentale zin gecreëerd. In leegstaande complexen in de stad, in de wijken, maar ook op andere plekken van samenkomst zoals op festivals.
Het vele erfgoed en de unieke landschappelijke kwaliteiten van de regio maken het gebied tot een aantrekkelijke verblijfsregio voor (internationale) cultuurmakers en -genieters. Deze specifieke eigenschap kan echter optimaler worden benut door de rijkdom aan erfgoed een rol te laten spelen, waarin de steden binnen het gebied elkaar kunnen aanvullen en waarmee de leefomgeving voor bewoners wordt verbeterd.

De samenwerking met het Ministerie van OCW en de Rijkscultuurfondsen vraagt om meer vertrouwen en flexibiliteit. De bewezen kracht van de culturele sector in de SCRZ heeft behoefte aan een groter vertrouwen van het Rijk dat zich uit in het delegeren van zeggenschap, het toekennen van middelen, en ook kennis hebben van en het ervaren wat hier speelt. De matchmakers van het Fonds Podiumkunsten (matchmaker Jop Vermeesch in Heerlen) is een eerste stap hierin.

2.2 Bestuurlijke samenwerking

De bestuurlijke samenwerking in deze regio volgt en is geïnspireerd door de samenwerking in het veld. Zoals bij Cultuureducatie met Kwaliteit en de Talentontwikkelingsplatformen Via Zuid en Cinesud is het initiatief hierbij genomen vanuit de culturele praktijk en wordt dit gewaardeerd met gezamenlijk beleid en financiering. Daarom is het ook vanzelfsprekend dat de totstandkoming van de SCRZ van onderaf is opgebouwd. We gaan dan ook vooral door met de ervaringen en samenwerking die we in het verleden hebben opgebouwd, bijvoorbeeld op het terrein van cultuureducatie. Dit is namelijk een noodzakelijk en zeer essentieel onderdeel van onze culturele infrastructuur. Onze ambitie om cultuureducatie als vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijs in samenwerking met het culturele veld vorm te geven en uit te voeren staat zeer hoog op de agenda.

Tijdens de werksessies met het culturele veld zijn de vele uitdagingen binnen de sector aan bod gekomen en werd het belang van benoemen en herijken van culturele strategieën, vooral op het vlak van productie, publiek, presentatie, internationalisering en ondernemerschap, onderstreept. Dit heeft geresulteerd in het Pact van Zuid waarin een lijst is opgenomen met onderwerpen die een duidelijke relatie hebben met onze stedelijke omgeving. Denk hierbij aan het verblijfsklimaat, nieuwe productievormen in samenhang met andere maatschappelijke domeinen, internationalisering, maatschappelijk bewuste talentontwikkeling en publieksbenadering. Deze onderwerpen, die zowel binnen als buiten ons stedelijk netwerk belangrijk zijn, vormen een gemeenschappelijke agenda voor de komende jaren. Voor dit profielplan van de Stedelijke Cultuurregio Zuid is uit deze agenda gekozen voor drie thema's. Deze thema's behelzen de belangrijkste uitdagingen en bieden de grootste ruimte voor innovatie en vernieuwing. Wij gaan in de proeftuinen de drie thema's internationalisering, publieksstrategieën en ruimte voor makers samen aanpakken.

De afgelopen jaren heeft de SCRZ zich reeds ingezet om ook op het gebied van kunst en cultuur een gezamenlijke impuls aan innovatie te geven. Het motief hiervoor is dat kunst en cultuur zich meer en beter moeten verhouden tot de directe, relevante omgeving om meer draagvlak en betekenis te verkrijgen. Er zijn echter nog voldoende uitdagingen die in de bestuurlijke context van de SCRZ aangepakt moeten worden. Los van de eerdergenoemde drie thema's stellen de

steden en Provincie zich tot doel om bijvoorbeeld de administratieve lasten voor instellingen te verminderen en daar waar mogelijk subsidie- en verantwoordingsmethodieken beter op elkaar en op het Rijk af te stemmen. De grootste bestuurlijke uitdaging ligt in de twee volgende acties. De SCRZ werkt er met het culturele veld aan om de programmering van de instellingen in de steden beter op elkaar af te stemmen. In navolging van Via Zuid willen we ervoor zorgdragen dat er meer instellingen gezamenlijk door de overheden inhoudelijk en financieel worden ondersteund. Door middel van de proeftuinen (die later nog worden toegelicht) willen wij niet alleen thematisch samenwerken, maar ook de bestuurlijke samenwerking verder uitbouwen.

2.3 Bestuurlijke samenwerking met het Rijk

Wij rekenen op verdere zeggenschap over de Rijksmiddelen die aansluiten bij de kracht en de behoeftes van onze regio.

We willen samen met de Minister invulling geven aan de versterking van de regionale BIS-instellingen en instellingssubsidies, ombuiging van de outputfinanciering door landelijke Cultuurfondsen en de regionalisering van de landelijke Cultuurfondsen.

Er bestaan in deze regio al concrete ideeën en voorstellen over hoe deze zeggenschap ingevuld kan worden en we gaan graag met de minister in gesprek. Het verschil tussen grote en kleine instellingen in de BIS dient te worden opgeheven zodat bijvoorbeeld Opera Zuid de functie van derde operagezelschap in Nederland volwaardig kan blijven vervullen en Toneelgroep Maastricht een budget krijgt dat past bij de impact van het gezelschap in de eigen regio en ver daarbuiten. Deze maatregel geeft de regionale BIS-instellingen de middelen en de kracht om de ingezette regionalisering en oriëntatie op de eigen regio structureel door te zetten en te verstevigen. De maatregel brengt veel extra potentie naar de regio zonder dat er fundamenteel gesleuteld wordt aan het landelijke bestel en kan tevens door een matchingbeweging van de regionale overheden worden versterkt. Een regionalisering van Rijkssubsidiestromen kan ervoor zorgen dat de in een regio gevestigde makers (mid career) zich verder kunnen ontwikkelen en kunnen verbinden met regionale partners en projecten. De output financiering moet worden omgebogen naar een meer omgevingsrelevante systematiek waardoor bijvoorbeeld kunstenaars die nu nog omwille van de werkgelegenheid in de Randstad wonen of zich daar na het afstuderen willen vestigen zich projectmatig verbinden met regionale partners en projecten in de regio. Daarnaast rekent de SCRZ minimaal op de handhaving van de budgetten voor de overige BIS instellingen en de via de Rijkscultuurfondsen gefinancierde initiatieven.

Foto: Ben van Duin

3. Profiel

Löss, wat hier leeft, wat hier raakt. Wat hier kleeft, wat hier maakt!

In de Stedelijke Cultuurregio Zuid is er ruimte voor cultuur. Om cultuur te maken, op te bouwen en te (be)leven. De diepgang van steenkool-, kalksteen- en zilverzandgroeves gaat gepaard met heuvels en de prachtigste vergezichten richting het nabije buitenland, met cultureel erfgoed zo ver als het oog reikt. Boerderijen, kloosters, kerken en fabriekscomplexen zijn in groten getale aanwezig en maken juist deze regio voor velen een plek waar ze willen zijn. Zoals ook de omgeving uit een kleurrijk mozaïek van unieke landschapselementen bestaat, zo zijn de steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen in hun diversiteit complementair aan elkaar.

Deze regio komt echt tot bloei door de mensen, de geschiedenis en verhalen, de mogelijkheden en de ambities. Deze verhalen worden steeds vaker verteld in culturele producties, die zowel in de Stedelijke Cultuurregio Zuid als ook in Amsterdam, Den Haag, Groningen en in het buitenland publiek aantrekken.
Bovenop de oude mijnschachten werken nu dagelijks jonge mensen uit de hele wereld aan innovatieve oplossingen op de Brightlands Campus, die zowel relevant zijn voor Nederland als voor de wereld. Het is mede hierdoor en door de aanwezigheid van de Universiteit Maastricht dat in dit deel van Nederland, in het pact van de steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen veel mensen wonen en verblijven met een internationaal karakter. Ofwel geboren op de Limburgse grond, maar met ouders uit Polen of Turkije, ofwel recentelijk ingevlogen vanuit allerlei landen, of als behorend bij een steeds grotere groep van toeristen vanuit de hele wereld.

Mensen willen hier zijn!

Naast het dialect worden hier ook andere talen zoals Duits, Frans en Engels gesproken. We weten in het zuiden hoe we elkaar kunnen verstaan en hoe we met elkaar in dit unieke landschap kunnen bijdragen aan dat wat er al is én iets kunnen maken dat er nog niet was. Het historisch gegroeide zelfbewustzijn en de trotse culturele zelfredzaamheid zorgt voor een grote verscheidenheid aan culturele initiatieven. Het is die combinatie van eigenwijze, eigen initiatieven van inwoners en

makers, en de ruimte voor herbezinning en innovatie in deze omgeving, die dit gebied tot een bijzonder vruchtbare regio maakt voor de ontwikkeling van talent en het inslaan van nieuwe wegen in de cultuur.
Het grote aanbod aan kunstvakopleidingen op alle niveaus in combinatie met een compleet aanbod aan professionele kunsten zorgen voor een constante in- en uitstroom aan internationale talenten. Zij krijgen via netwerkorganisaties/talentplatformen als Cinesud (film), Intro in Situ (muziek) en Via Zuid (podiumkunsten) de kans om samen met partners te werken aan nieuwe kunstpraktijken in een productief verband met het hier aanwezige, deels internationale, publiek.

Dit alles maakt de Stedelijke Cultuurregio Zuid dé plek voor makers en voor interessante verhalen, voor culturele pioniers en producerende instellingen die samen met andere culturele organisaties en overheden de volgende stappen durven te zetten.
Met aandacht voor de betekenis en de toekomst van tradities en evenveel lef en daadkracht om nieuwe verhalen te vertellen, gaan wij, overheden, culturele sector en publiek, op zoek naar nieuwe manieren van samenwerken.

3.1 Internationalisering

Aan alle kanten omgeven door het buitenland is er in onze Stedelijke Cultuurregio Zuid al heel lang sprake van grensoverschrijdende samenwerking en uitwisseling. Cultuurinstellingen investeren hier fors in door gezamenlijk te programmeren en bezoek over en weer te stimuleren. Vanuit de samenwerking ontstaan nieuwe producties en vinden producties vanuit het buitenland via onze stedelijke regio hun weg naar de rest van Nederland. Andersom vinden producties ook hun weg via de stedelijke regio naar het buitenland. Bijvoorbeeld in de popmuziek waar Nederlandse groepen onze podia gebruiken als springplank naar het buitenland en waar buitenlandse bands er bewust voor kiezen om hun Europese tournee juist hier te starten.
Ook door de overheden aan weerszijde van de grens wordt veelvuldig samengewerkt. Op het vlak van mobiliteit, toerisme en onderwijs maar ook op het vlak van cultuur weten wij onze buren, waarmee wij in cultureel opzicht veel gemeen hebben, te vinden. In het recent ondertekende convenant Aken-Heerlen bijvoorbeeld, wordt cultuur als één van de terreinen voor samenwerking benoemd. In de contacten met overheden over de grens vervullen wij een ambassadeursfunctie voor het culturele veld en brengen wij initiatiefnemers van projecten op het gebied van Euregionale culturele samenwerking in contact met de counterparts.
Los van het feit dat de internationale culturele samenwerking en uitwisseling de economische ontwikkeling ten goede komt blijft de intrinsieke waarde van internationale culturele samenwerking

in de SCRZ voorop staan. Doordat makers moeten nadenken over hoe je taal- en cultuur-onafhankelijk verstaanbaar kan zijn, wordt over de essentie van artistieke productie nagedacht. waarbij de hier aanwezige buitenlanders een accelerator zijn in dit proces. Dat maakt dit gebied aantrekkelijk als oefenterrein voor “artists in residence”, kunstenaars van hier en van elders om zich voor te bereiden op een internationale praktijk.
De uitdrukkelijke inzet op internationale aspecten creëert een duidelijke culturele meerwaarde voor de burger, de bezoeker en de betrokken culturele organisatie in onze regio. Het versterkt bovendien de aantrekkelijkheid van deze regio voor de vestiging van internationals en daarmee de economische vooruitgang. Daarom zetten wij het belang van internationale culturele samenwerking onverminderd op de agenda.

3.2 Publiekstrategieën

Het publiek in deze regio kenmerkt zich door een sterke wil van de bevolking om samen cultuur te maken en te beleven. De ontwikkelingen in mijnbouw en industrie hebben voor een levendige verenigingscultuur gezorgd. Deze energie kreeg na de teloorgang opnieuw impulsen door het cultureel zelfbewustzijn van de inwoners. Naast de trots op de eigen omgeving en de eigen cultuur is er ook het besef dat nieuwe tijden om nieuwe initiatieven vragen. Door de aanwezige culturele instellingen en makers, die nationaal en internationaal relevant zijn, wordt hier ook steeds meer op ingespeeld. Zo worden als vanzelfsprekend in co-creatie voorstellingen, festivals, concerten en beeldende projecten gerealiseerd. Inwoners omarmen deze initiatieven vanwege het belang voor hun identiteit en vanuit een gevoel van eigenaarschap. Ook initiatieven van inwoners en makers die nu nog niet scherp op het netvlies van de overheden of het culturele veld staan, moeten de kans krijgen om zich in onze regio te ontwikkelen.

Onze blik moet dan ook, meer dan ooit, weids zijn.

Door ruimte te maken voor nieuwe initiatieven van inwoners die tot nu toe niet of nauwelijks bij cultuur betrokken waren of zich erbij aangesloten voelden, kunnen ook die verhalen vorm en plaats krijgen in een uitgebreider cultuuraanbod dat breder aanspreekt.
Op deze wijze wordt het draagvlak en de betekenis van cultuur voor de toekomst en voor nieuwe generaties vorm gegeven en geborgd.

3.3 Ruimte voor Makers

De ontvangstkwaliteit van de regio geeft, gecombineerd met een schat aan cultuurhistorisch-, religieus- en industrieel erfgoed, veel ruimte aan nieuwe makers en initiatieven. Belangrijke culturele instellingen en opleidingen zijn bijvoorbeeld in Maastricht al decennia gevestigd in historische gebouwen en maken daarmee de stad leefbaar en levendig. Daarmee versterken ze niet alleen de bezoekaantrekkelijkheid voor cultuurtoeristen, maar bieden ze ook een leefomgeving met karakter voor de inwoners. Bijvoorbeeld inwoners die zeer betrokken zijn bij hun eigen omgeving en voor het behoud van de historische waarde ervan ook graag een handje toesteken om als vrijwilliger actief te zijn bij die instellingen.
Die kwaliteit en ruimte in onze stedelijke omgeving wordt in toenemende mate, al dan niet tijdelijk, ingezet om letterlijk ruimte te bieden aan nieuwe makers, gezelschappen, creatieve projecten en festivals, en daarmee ook voor nieuw publiek. Veel van de (dreigende) leegstand betreft gebouwen, die in de geschiedenis een belangrijke sociale en of religieuze functie hebben gehad als plek voor samenkomst, bidden en werken. Door de gebouwen opnieuw in te zetten voor makers die bereid, en in staat zijn zich te verhouden tot de omgeving en daarmee tot de inwoners, kunnen de ruimtes opnieuw een bindende functie krijgen in de gemeenschap waarin ze ooit zo'n belangrijke functie hadden. Tevens gaan we, zoals eerder aangegeven, meer creatieve ruimte creëren door vertrouwen te geven aan makers en regelgeving te flexibiliseren.
In de SCRZ staat een generatie "hybride makers" klaar die kunstdisciplines en artistieke verbeelding moeiteloos combineren met maatschappelijk en sociaal engagement. Een generatie die autonoom werken organisch weet te verweven met werken in opdracht. Een generatie die zich makkelijk beweegt tussen onafhankelijk en authentiek kunstenaarschap en commercieel en toegepast werken in de wereld om zich heen. 'Ruimte voor makers' wil zeggen dat we nieuwe verbindingen (gaan) zien, ontsluiten en vormgeven. Ideeënrijkdom van makers leidt via ruimte voor onderzoek en experiment tot relevante producten! 'Ruimte voor makers' betekent ook het faciliteren van het productieproces en het verstevigen van het financiële fundament. Voor verbinding, borging en olievlekwerking zijn fysieke werk- en woonruimtes noodzakelijk, dicht op de huid van de stedelijke regio .

Wij kiezen ervoor om ons de komende jaren op drie thema's te richten, te weten internationalisering, publieksontwikkeling en "ruimte voor makers". Rondom deze drie thema's gaan wij experimenteren in drie proeftuinen.

Foto: Alf Mertens

Foto: Jonathan Vos

4. Proeftuinen

Onze speerpunten, vragen, kansen en onze ambitie voor thematische samenwerking zijn verwoord in drie proeftuinen die voor ons de start vormen voor de Stedelijke Cultuurregio Zuid. Deze proeftuinen worden allen uitgevoerd. De urgentie en de wil om aan de slag te gaan is groot. We werken graag in onze proeftuinen samen met het Rijk, omdat we ervan overtuigd zijn dat dit vraagstukken zijn die landelijk van belang zijn en bijdragen aan het cultuurbeleid van heel Nederland.

In de hedendaagse kunstpraktijk sluiten we aan op de nieuwe generatie van hybride makers en daarom kiezen wij voor een multidisciplinaire proeftuin: ‘Ruimte voor makers’. In deze proeftuin gaan we de energie en betrokkenheid van omwonenden combineren met de professionele inzet en drive van makers in de herbestemming van religieus en industrieel erfgoed. Tevens onderzoeken we hoe er door het beter op elkaar afstemmen van regelgeving tussen overheden meer creatieve ruimte ontstaat voor makers. Ruimte voor makers is een thema dat aansluit bij een van de speerpunten die door de Minister is genoemd in haar brief: “Cultuur in een open samenleving” van 12 maart jl. Wij zijn ervan overtuigd dat de urgentie om antwoorden te krijgen op vraagstukken rondom herbestemming en creatieve ruimte in de SCRZ het grootst is in Nederland. Onze regio wil daarom ook de landelijke broedplaats zijn voor ruimte voor makers om zo richting te geven aan de opgaven rondom herbestemming en creatieve ruimte voor makers. Daarnaast kiezen we binnen de twee andere proeftuinen voor een gerichte benadering ten aanzien van podiumkunsten en audiovisuele kunsten. Experimenten binnen deze twee sectoren bieden ons de ruimte om de ervaringen die we hierin opdoen breed in te zetten voor alle sectoren. Door bewust de keuze te maken voor experimenten in deze twee ketens willen we, zonder de hybride maakpraktijk uit het oog te verliezen, de slagkracht en dus de ruimte om écht anders te kunnen werken vergroten. Voor wat betreft podiumkunsten leggen we de focus op dans omdat we recht willen doen aan het momentum dat in het landelijke danslandschap zichtbaar is, namelijk de verschuiving van makers van de Randstad naar deze regio en de unieke brede samenwerking in het dansveld, die in deze regio aan het ontstaan is. We willen hiervoor alle ruimte geven en samen met het (landelijke) dansveld hiervoor kaders opstellen.

Limburg heeft als eerste provincie van Nederland de discipline film omarmd met als doel een bloeiend filmklimaat te creëren samen met het veld. Deze unieke beweging vraagt een tweede stap ten aanzien van samenwerking met het Rijk. Door de uitvoering van de proeftuin film willen we ook andere overheden, filmmakers, instellingen en specifiek het Nederlandse Filmfonds uitdagen om meer samen te werken.

4.1 Ruimte voor Makers

Cultuurmakers willen een sterkere relatie met de omgeving en het potentieel nieuwe publiek aangaan. Het in gebruik nemen van erfgoed en andere lege plekken biedt makers de unieke kans voor een duurzame en inhoudelijke interactie met dat publiek en de verhalen van de Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ). Dit gaan we doen door bewust de leefomgeving als plek voor productie en presentatie te kiezen én door de lokale verhalen samen met de bewoners vorm te geven en van een nieuwe, spannende presentatievorm te voorzien. Zo worden leegstaande plekken in de wijken weer een bron van levendigheid en ontstaan publieksrelevante cultuurproducties.

Naast de behoefte aan fysieke ruimte, hebben cultuurmakers behoefte aan creatieve “maakruimte” die zij nu al deels vinden bij presentatieplekken zoals festivals en podia. In Limburg, waar de gebouwde omgeving zich midden in een voor Nederland uniek landschap bevindt, kan die de vrije loop krijgen. Hier is juist die “ruimte” voor bezinning die tot nieuwe inzichten leidt, “ruimte” voor het experimenteren met nieuwe praktijken en ambachten en “ruimte” voor try-outs voor een kritisch lokaal- en internationaal publiek. Daarmee willen wij de ideale omstandigheden creëren om ‘artists in residence’, die hier langere tijd willen werken en verblijven en die bewust omgaan met de omgeving, gastvrij te ontvangen.

De SCRZ onderscheidt zich ook van andere stedelijke gebieden door de aanwezigheid van een opvallend grote hoeveelheid bijzonder erfgoed, vaak gebouwen met een van oorsprong religieuze betekenis en industriële panden die vaak al tijden leegstaan. Dit zijn vaak markante bouwwerken, die voor de drie steden in economisch en sociaal- maatschappelijk opzicht een centrumfunctie vervulden. Ze waren waardevol én zijn dat vanuit cultuurhistorisch en emotioneel perspectief nog steeds. Kerken, kloosters en fabriekscomplexen zijn in deze regio bij uitstek plekken waar vroeger ontmoetingen of productie plaatsvonden. Nu zijn zij vaak een symbool van vertrek, verval en verlies. Voor ons de opdracht: hoe zetten wij samen met de makers de geschiedenis in voor de toekomst van onze cultuurregio en ontwikkelen we een gezond en vitaal makersklimaat?

Centrale vragen

1. Hoe koppelen we als overheden de betrokkenheid van inwoners bij hun omgeving aan de maaklust van culturele ondernemers, die zich tot de directe omgeving willen verhouden om daarvoor van betekenis te zijn?
2. Hoe organiseren wij de benodigde gezamenlijke inzet vanuit de betrokken overheden (gemeenten, Provincie en Rijk) om zowel in fysieke als in creatieve zin meer “ruimte voor makers” te creëren?

Doelen

- Het betrekken van het publiek van de SCRZ bij het culturele maakproces;
- Het zinvol herbestemmen van cultureel erfgoed in de SCRZ;
- Het op gang brengen van de (inter)nationale doorstroom en het creëren van de daarmee gepaard gaande culturele relevantie en maatschappelijke impact;
- Het vergroten van de zichtbaarheid en het gezamenlijk promoten van de SCRZ als ideale plek voor makers, ook voor starters en makers van buiten Nederland;
- Het laten zien van het unieke potentieel van de makers (van diverse en nieuwe vormen van kunst en cultuur);
- Het optimaliseren van de aantrekkelijkheid van de werkplaatsen in de SCRZ.

Uitwerking

- Door in kaart te brengen over welk leegstaand cultureel erfgoed de SCRZ beschikt;
- Door de behoefte van de makers en bewoners met behulp van onderzoek in beeld te brengen;
- Door een gezamenlijk plan van de betrokken overheden (inclusief de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) op “Ruimte voor Makers” te maken en uit te voeren, waarin de kennis en expertise van gelieerde beleidsterreinen zoals ruimte, omgeving en economie worden meegenomen om tot een sector-overstijgende implementatie te komen.

Resultaat

1. Grotere mobiliteit van makers tussen de werkplaatsen in de steden van de SCRZ;
2. Het op elkaar afstemmen van regelgeving en overheidsbeleid (gemeenten, Provincie en Rijk) op het gebied van ruimte en leefomgeving;
3. Een gezamenlijke eenduidige subsidiesystematiek op dit thema;
4. Verdere proactieve samenwerking tussen de overheden binnen de SCRZ en het Rijk.

4.2 Dans

In de hele stedelijke regio is een bloeiend en diverse dansketen en een groeiende bijzondere samenwerking. Het betreft zowel BIS-instellingen, fonds-, provinciaal als gemeentelijk gesubsidieerde instellingen, maar ook veel particulier initiatief. Wij zien zowel het zogenaamde “gecanoniseerd aanbod”, als de vele subculturen die ervoor zorgen dat onze cultuurregio zowel regionaal, nationaal als internationaal (over de grens) van betekenis is. Hiernaast zijn er directe liaisons met aanpalende terreinen zoals zorg, sport, creatieve industrie en (commerciële) evenementen. In iedere stad wordt gedanst! Denk hierbij aan Sally Dansgezelschap Maastricht, de vele lokale dansscholen, CIOS Sittard mbo-dans en ook een matchmaker voor urban vanuit de landelijke cultuurfondsen. Wij zien een groter wordend publiek voor dans in de traditionele theaters, maar ook bij de festivals zoals het internationale breakdance festival – The Notorious IBE – zit veel groei. Jonge makers werken niet meer vanuit één discipline maar kiezen ervoor om interdisciplinair te werken. Zo gebruikt de hedendaagse maker, die eerder veelal gericht was op toneel, nu steeds vaker invloeden vanuit de dans. Bijzonder in deze regio is de samenwerking tussen productie en presentatie en tussen amateurs en professionals. Deze samenwerking is organisch gegroeid en kent zijn weerga landelijk niet. Dans is een universele taal, die geen ondertiteling behoeft. In deze internationale regio is dans dan ook de discipline waar wij de grenzen van de publieksgroei gaan opzoeken!

Centrale vraag

Kunnen wij door een andere manier van samenwerken tussen makers, culturele instellingen, publiek en de overheden, op het gebied van presentatie, voorzieningen, productie, opleiding, publiek en amateurbeoefening de actieve betrokkenheid van nieuw publiek regionaal, landelijk en internationaal vergroten?

Doelen

- Vergroten van de zichtbaarheid van de dans (op alle schaalniveaus);
- Doorontwikkelen van de strategieën voor presentatie, productie, opleiding, publiek en amateurbeoefening;
- Gestructureerde overheidssamenwerking ten aanzien van subsidiebeleid en lobby, ook over de grens;
- Verstevigen van de functie van Via Zuid in samenwerking met de festivals zoals De Nederlandse Dansdagen en gezelschappen. Ook meer aandacht voor talentontwikkeling voor jonge dansmakers, waaronder het verstevigen van de werkplaatsen zoals de ‘artist in residence’ functie voor de mid-career makers.

Foto: Tycho Merijn

- Onderzoek naar de mogelijkheden om te komen tot een hbo-opleiding voor dans;
- Onderzoek naar de mogelijkheden voor samenwerking in de vorm van een danshuisstructuur waarin presentatie, productie, makers en back office samenkomen;
- Verder stimuleren van initiatieven tot internationale coproducties;
- Stimuleren van ontluikende samenwerkingen tussen enerzijds dansfestivals, gezelschappen en makers en anderzijds aanpalende terreinen, zoals zorg, sport en de creatieve industrie.

Uitwerking

- Het starten van een praktijkgericht onderzoek naar de mogelijkheden voor dansmakers, festivals en gezelschappen om samen te werken op de gebieden; 1) talentontwikkeling 2) artist in residence 3) voorzieningen 4) programmering 5) publieksbereik en 6) opleiding;
- Het onderzoeken hoe een danshuis structuur kan functioneren voor de gehele SCRZ;
- In samenwerking met de culturele partners pilotprojecten potentieel actief en betrokken publiek uit de SCRZ en de Euregio.

Foto: Richard Dols

4.3 Film

De audiovisuele keten is, in al haar diversiteit, overal in de Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) aanwezig en volop in ontwikkeling. De SCRZ is meerdere filmfestivals (Dutch Mountain Film Festival, Docfest, SHIFT Film Festival, Euregion Film Festival en Fashionclash Film Festival) rijk en de spelers in het veld weten elkaar goed te vinden. Naast de filmhuizen, de festivals in Maastricht en Heerlen, Media Valley in Sittard-Geleen en organisaties als Cinesud (talentontwikkeling, productie en netwerkvorming) en Videopower (productie) zijn er tal van makers, zowel van binnen als buiten de regio, die in Limburg films maken.

Men wil graag samenwerken, zowel binnen als buiten de eigen sector en ook over landsgrenzen heen. Er liggen laagdrempelige kansen voor internationale coproducties met zowel België als Duitsland. Dit alles werd ook duidelijk in de ketenverkenning waarin film als meest krachtige sector naar voren komt. Het feit dat het beleid van de overheden op het gebied van film nog in de kinderschoenen staat, geeft blijk van de kracht en het organisatievermogen dat de sector zelf heeft. Ondanks de omvang en navenante activiteiten van deze Limburgse sector ervaart deze echter onvoldoende steun en aandacht op landelijk niveau.

De filmsector in Limburg is jong en ambitieus!

De sector zelf ervaart de urgentie en ziet de mogelijkheden van verdere samenwerking, verdere ontwikkeling van het beleid en de afstemming met het landelijke bestel. Er zijn in de SCRZ meerdere organisaties die makers en talenten ondersteunen bij de productie. Met het Limburgs Film Fonds zijn de eerste stappen in financiële ondersteuning ook gemaakt en met de Limburgse Film Commissioner is een aanspreekpunt voor partijen van zowel binnen als ver buiten de regio aanwezig.

De sector biedt volop mogelijkheden voor crossovers, bijvoorbeeld met het aanwezige audiovisuele (mbo- en hbo-) onderwijsaanbod, met het thema mediawijsheid op scholen, op het brede terrein van digitalisering en met het bedrijfsleven. Film is een zeer laagdrempelige vorm van cultuur, waarmee ook in onze regio een breed publiek wordt aangesproken. Daarnaast stelt film velen in staat om bijvoorbeeld via social media, hun eigen verhaal te vertellen (waar of over wie dit ook gaat!). Tevens is film een medium dat bij uitstek jongeren, een breed publiek en de makers van de toekomst aanspreekt en laat participeren.

Centrale vraag

Kunnen we door grensoverschrijdende samenwerking rondom (internationale) productie en innovatieve samenwerking op het gebied van presentatie de betekenis en de financiering van audiovisuele kunsten versterken?

Doelen

- Limburgse filmsector versterken en zichtbaarheid vergroten door:
- Makers te ondersteunen door voorzieningen te verbeteren dan wel te creëren;
- Festivalkracht te bundelen en zo in toenemende mate euregionaal publiek bereiken;
- Experimenteren met nieuwe vormen van aanbod, in relatie tussen maker en publiek en verdienmodellen (bijvoorbeeld video-on-demand);
- Internationale coproducties stimuleren;
- Gestructureerde overheidssamenwerking ten aanzien van subsidiebeleid en -lobby, ook over de grens, mogelijk te maken.

Uitwerking

- Onderzoeken of er een of meerdere fysieke plekken (filmlab) in de drie steden kunnen worden gecreëerd waar makers van binnen en buiten de regio met technisch en voor hen artistiek interessante middelen kunnen werken, die nu nog niet in de regio voor deze groep makers voorhanden zijn en waar vanuit educatie en talentontwikkeling wordt gefaciliteerd en gestimuleerd (regionale talent hub);
- De huidige samenwerking rondom de backoffice van bestaande festivals en filmhuizen uitbreiden en experimenteren met het gezamenlijk programmeren en presenteren;
- Het experimenteren met een video-on-demand platform voor korte film (nieuw in Nederland) wellicht vooruitlopend op één landelijk, breed on-demand kanaal;
- Bezien of het Limburgs Film Fonds aangepast kan worden zodat internationale coproductie voor (beginnende) makers beter mogelijk wordt;
- Onderzoeken waar mogelijkheden tot matching van regionale producties liggen bij het Nederlands Film Fonds.

Foto: Gert Jan van Rooij

5. Pact van Zuid

Grondstof voor de Stedelijke Cultuurregio Zuid Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen en de Provincie Limburg

Deel 1

1.1 Aanleiding

Bij de ontwikkeling van een vernieuwd, toekomstbestendig cultuurbeleid per 2021, willen Rijk, regionale overheden en de Raad voor Cultuur (RvC) meer afstemming en samenwerking tussen verschillende bestuurlijke niveaus. Het cultuurdebat bevraagt vanuit dat perspectief het bestaande (landelijke) beleid op fundamentele vragen. De kern van die vragen voegt zich naar de relatie tussen kunst & cultuur en samenleving. Er moet een inhaalslag in het cultuurbeleid plaatsvinden, opdat een betere aansluiting wordt gerealiseerd met actuele, maatschappelijke ontwikkelingen, nieuwe maakpraktijken, veranderend publieksgedrag, effecten van globalisering en diversiteit, internationalisering, regionalisering en behoeften van een breed, divers publiek.

De RvC adviseert daarbij nadrukkelijk te kijken naar stedelijke omgevingen als natuurlijke brandpunten van (culturele) dynamiek (zie de Agenda Cultuur 2017-2020 en verder[1]). Een focus op stedelijke regio's maakt meer maatwerk en meer onderscheid mogelijk, aldus de RvC. 'Stedelijkheid' en 'globalisering' vormen de dynamische onderleggers voor een nieuwe maatschappelijke en culturele werkelijkheid. Het initiatief en de regie in landelijk cultuurbeleid verschuiven dus van 'alleen het Rijk' naar een 'gezamenlijk optrekken van Rijk, gemeenten en provincies': die laatste twee besteden immers gezamenlijk jaarlijks zo'n driekwart van de totale overheidsbestedingen aan cultuur. Drie keer zoveel als de landelijke overheid.

Geef stedelijke regio's een centrale rol in het cultuurbeleid; het zijn natuurlijke brandpunten in het culturele aanbod. Stedelijke regio's kunnen rekening houden met de eigen identiteit en inspelen op de samenstelling en behoeften van de bevolking. Zo worden meer maatwerk en onderscheid mogelijk. Dat adviseert de Raad voor Cultuur in Agenda Cultuur 2017-2020 (en verder).

In deze visie blijft het Rijk een belangrijke partner en financier van cultuurbeleid maar verschuift het initiatief naar stedelijke regio's. De RvC wil deze verschuiving mogelijk maken door de bestaande BIS (Basisinfrastructuur) te versterken en uit te breiden (waarbij even sprake is geweest van uitbreiding met een RIS (Regionale Culturele Infrastructuur) maar dat acht OCW niet haalbaar). Door intensieve regionale samenwerking kan een bepaald gebied zich cultureel onderscheiden van andere 'stedelijke regio's'. Wanneer het cultuurbeleid van een stedelijke

[1] Raad voor Cultuur, Agenda Cultuur 2017-2020 en verder, Den Haag april 2015.

cultuurregio voldoet aan door het Rijk gestelde doelen, adviseert de RvC de plannen financieel te matchen. Regionaal en landelijk cultuurbeleid moeten zo beter op elkaar worden afgestemd. Op het gebied van rijkssubsidies wordt de leidende rol van de Rijksoverheid verschoven naar meer verantwoordelijkheid en eigenaarschap bij lagere overheden; op het gebied van culturele infrastructuur streeft de RvC naar maatwerkarrangementen per stedelijke regio. De RvC nodigt daarom stedelijke regio's uit plannen te formuleren voor een regionale culturele infrastructuur waaraan alle betrokkenen (overheden, veld, maatschappelijke en private partijen) zich committeren.

Er moet een inhaalslag in cultuurbeleid plaatsvinden, opdat een betere aansluiting wordt gerealiseerd met actuele, maatschappelijke ontwikkelingen, nieuwe maakpraktijken, veranderend publieksgedrag, effecten van globalisering en diversiteit, internationalisering, regionalisering en behoeften van een breed, divers publiek. Regionaal en landelijk cultuurbeleid moeten via stedelijke cultuurregio's beter op elkaar worden afgestemd.

1.2 Proces: Zuidelijke opmars

De collectieve propositie het Pact van Zuid, grondstof voor de Stedelijke Cultuurregio Zuid is een brede verkenning van het culturele veld. Het Pact van Zuid is een breed gedragen visie om een duurzame transitie in cultuurbeleid in gang te zetten. De gemeenten Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen hebben zich met steun van de Provincie Limburg gecommitteerd aan deze gezamenlijke opdracht en vanaf het begin deze transitie opgevat als proces in volle samenwerking mét het culturele veld.

Het proces heeft geleid tot deze 'collectieve propositie': een brede verkenning van het culturele veld waarin de culturele infrastructuur van de drie steden in samenhang wordt bezien en waarin met het culturele veld en belangrijke aanverwante spelers, speerpunten worden ontwikkeld voor een vruchtbaar, effectief en breed gedragen cultuurbeleid in de Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) vanaf 2021.

Het Pact van Zuid is gevoed door vertegenwoordigers van zo veel mogelijk culturele instellingen uit de drie steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. De tekst is geformuleerd door een daaruit samengesteld gezelschap, met steun van wethouders en ambtenaren uit de drie genoemde steden alsook van Gedeputeerde Cultuur en Cluster Cultuur van Provincie Limburg. Die laatsten tekenen voor de implementatie en tekst van het bijbehorende profielplan. Naast de instellingen die tot nu toe concreet betrokken zijn bij de formulering van deze collectieve propositie, sluiten ook andere spelers uit het veld zich aan, waardoor gaandeweg een completer beeld ontstaat van de bestaande en de gewenste regionale culturele infrastructuur.

Het Pact van Zuid is een door het culturele veld geformuleerde brede verkenning waarin de culturele infrastructuur van Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen in samenhang wordt bezien en waarin met het culturele veld en belangrijke aanverwante spelers, speerpunten worden ontwikkeld voor een vruchtbaar, effectief en breed gedragen cultuurbeleid in de SCRZ.

1.3 Doel

Wie het advies van de Raad voor Cultuur over de stelselherziening (Cultuur voor stad, land en regio – Naar een betere samenwerking tussen de overheden, nov 2017 [2]) leest, komt tot de conclusie dat een van de belangrijkste doelstellingen van deze stelselherziening ligt in de ontwikkeling van een nieuwe, evenwichtiger verhouding tussen rijksoverheid en decentrale overheden. Er moet recht worden gedaan aan de kracht van de regio's, ruimte komen voor regionale en lokale overwegingen en rekening worden gehouden met de breedte, diversiteit en kwaliteit van het regionale culturele landschap. In eenzelfde beweging moet het stelsel worden aangepast om belangrijke veranderingen in cultuur en samenleving te vertalen naar adequaat en eigentijds cultuurbeleid.

Daarbij gaat het om uitdagingen als:

- het bereiken en bedienen van een breder en diverser publiek
- het belang van een betere verankering van cultuureducatie in het onderwijs om gelijke toegang tot cultuur voor iedereen te waarborgen
- nieuwe multidisciplinaire kunstvormen, nieuwe maakpraktijken en nieuwe vormen van samenwerking tussen kunstenaars (crossovers, digitalisering, interdisciplinariteit)
- nieuwe verdienmodellen en
- het faciliteren van nieuwe verbindingen tussen de cultuursector en andere maatschappelijke sectoren.

De Raad voor Cultuur stelt geen radicale wijzigingen van (de structuur van) het huidige stelsel voor: de BIS en de Fondsenstructuur blijven bestaan. Zij moeten echter worden versterkt en beleidsmatig bijgebogen om de regionale belangen een belangrijker positie te verschaffen binnen het totale cultuurbeleid. De dialoog tussen rijksoverheid en de decentrale overheden dient uit te monden in een helder beleidskader betreffende de inrichting van een versterkte BIS én de wijze waarop de landelijke en regionale culturele infrastructuur in elke stedelijke cultuurregio idealiter op elkaar aansluiten en elkaar versterken.

Daarbij spelen gezamenlijke adviesaanvraagprocedures en gecoördineerde advisering door RvC, regionale, provinciale en gemeentelijke adviescommissies een belangrijke, voorwaardenscheppende rol. Zonder afstemming hiervan stuiten de collectief voorbereide plannen van stedelijke regio's op een weerbarstige praktijk van conflicterende regelingen. Het draait om samenwerking, dialoog en afstemming, op weg naar één bestel in plaats van naast elkaar en tegen elkaar inwerkende stelsels.

[2] Raad voor Cultuur: Cultuur voor stad, land en regio, november 2017

Voor de SCRZ vraagt dit een specifieke uitwerking van:

- een versterking van de BIS vanuit het perspectief van het regionale cultuurbeleid en de gewenste regionale culturele infrastructuur. Daarbij gaat het ook om versterking van de bestaande BIS instellingen (door bijvoorbeeld het onderscheid tussen groot en klein te schrappen in de BIS of subsidieplafonds te verhogen, betreffende Opera Zuid, Toneelgroep Maastricht, Het Laagland, De Nederlandse Dansdagen e.d.), alsook over instellingen die opgenomen zouden moeten worden in de BIS (zoals het Bonnefantenmuseum, Cultura Nova, Musica Sacra e.d.). Hiermee dient extra rijksgeld in de regio te worden geïnvesteerd. Bijzondere aandacht moet bovendien uitgaan naar het middenveld, dat op termijn naar een BIS-status kan doorgroeien, maar ook op zichzelf van groot belang is voor een bloeiende regionale culturele infrastructuur.
- samenhang in de regionale basisinfrastructuur, zodat die een verbindende keten biedt als basis voor eigentijds cultuurbeleid in de SCRZ, bezien vanuit zes culturele strategieën, te weten: onderzoek, opleiding, productie, presentatie, publiek en internationalisering.
- de wijze waarop de door het Rijk gesubsidieerde Fondsen – die als doel hebben dynamiek en innovatie te stimuleren in het gehele bestel – meer rekening houden met de regionale behoeften aan project- en programmagelden en deze sterker dan nu zullen honoreren. Wellicht valt daarbij te denken aan een effectieve regionalisering van de Fondsen.
  Met als doel de 'culturele factor' in Zuid-Limburg naar een hoger en relevanter niveau brengen, dat wil zeggen:
  - met meer betekenis voor de bewoners van deze drie steden, hun omgeving en achterland
  - met een onderscheidend vermogen dat landelijk erkenning verdient
  - met een sterke, samenhangende culturele regionale infrastructuur voor een breed spectrum aan cultuur, d.w.z. van autonome kunst tot projecten met sociaal-maatschappelijke opdracht
  - met een lokale, regionale, landelijke en internationale focus, die recht doet aan de intrinsieke kwaliteit en de culturele potentie van deze regio en die bijdraagt aan een transformatieproces om het zelfvertrouwen van, de kracht van en de binding met deze regio te vergroten en zichtbaarder te maken.
  - met een sterker beleid op het gebied van cultuureducatie in Limburg
  - en met een sterke samenhang tussen de specifieke kwaliteit van de kunsten en de aanwezige opleidingen en educatiemogelijkheden in dit gebied.

Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen bieden samen onderdak aan een aantal toonaangevende boegbeelden met landelijke zichtbaarheid, zoals het Bonnefantenmuseum, Toneelgroep Maastricht, Opera Zuid, philharmonie zuidnederland, jeugdtheatergezelschap Het Laagland, festival Cultura Nova, Hoge Fronten/Lieke Benders, het postacademisch instituut Van Eyck (Jan van Eyck Academie), de Toneelacademie Maastricht, Festival de Nederlandse Dansdagen, Sally Dansgezelschap Maastricht, Musica Sacra, TEFAF, het Wereld Muziek Concours en Festival Schrit_tmacher.
Toch is slechts een miniem aantal van deze instellingen opgenomen in door het Rijk gefinancierde regelingen. De samenstellers van deze culturele propositie veronderstellen dat bij de beoogde stelselherziening rond stedelijke regio's dan ook sprake zal zijn van een versterkte BIS, waarbij een aantal van de genoemde instellingen op actueel, relevant niveau gebracht wordt, zodat ze vanuit hun inbedding in de SCRZ een landelijk onderscheidende functie kunnen (blijven) vervullen, alsook vice versa: dat ze vanuit hun landelijk onderscheidende rol stevige pijlers vormen binnen de infrastructuur van de SCRZ.

Kunst & cultuur zijn als geen ander in staat verhalen naar boven te halen, die actuele maatschappelijke ontwikkelingen een gezicht geven, daarbinnen nuances aanbrengen, grijstinten durven laten bestaan, betrokkenheid stimuleren en sociale cohesie zichtbaar maken. De SCRZ stimuleert de articulatie en weerklank van al deze verholen verhalen binnen een regionale culturele infrastructuur.

De SCRZ stimuleert:

- **een inhoudelijke focus op regionale oriëntatie, onder meer via thema's waarmee cultuurmakers aan de slag gaan**
- **de versterking van de regionale, culturele infrastructuur**
- **regionale samenwerking tussen culturele basisvoorzieningen, cultuureducatie, creatief kapitaal, (kunstvak)opleidingen, topinstellingen en maatschappelijke domeinen**
- **goede afstemming tussen talentontwikkeling, opleidingen, culturele instellingen, productieklimaat en arbeidsmarkt**
- **versterking van de regionale instellingen richting nationaal en internationaal niveau**
- **versterking van het verblijfsklimaat en waar mogelijk vestigingsklimaat voor creatieven**
- **een regionale focus op publieksbinding en de vergroting van publieksbereik**
- **een grotere diversiteit aan publiek en cultuurparticipanten, bijvoorbeeld door middel van een breed opgezet kwalitatief en kwantitatief publieksonderzoek naar cultuurparticipatie (actief en receptief) en door steun bij de implementatie van de Code Culturele Diversiteit**
- **de dialoog tussen de professionele en de amateurkunst**
- **culturele carrières zoals de ontwikkeling van talent en het middensegment**
- **betere afstemming van aanbod en afname (bijvoorbeeld via podia)**
- **samenwerking tussen cultuur en sociaal-maatschappelijke en/of economische domeinen**
- **meer verbinding met het bedrijfsleven**
- **ontschotting**
- **internationalisering**
- **goed ingebedde cultuureducatie, zowel in het onderwijs als in het culturele veld**
- **de kracht van en de trots op zuidelijk DNA**
- **het zelfvertrouwen van bewoners in deze regio**
- **voorzieningen van regionale en/of (inter)nationale uitstraling passend bij dit makersklimaat, dit publiek en deze identiteit**
- **culturele inbedding van en reflectie op actuele maatschappelijke thema's in deze regio zoals vergrijzing, krimp, populisme, de kloof veroorzaakt door laaggeletterdheid, leefbaarheidsproblemen, sociale cohesie en de ontvangst van nieuwkomers**

Deel 2 Analyse en visie

2.1 De (culturele) eigenheid van Zuid-Limburg

Zuid-Limburg - met c.a. 607.000 inwoners ruim de helft van het totale aantal in de provincie Limburg - vertoont als bijzonder deel van de zuidelijkste provincie van Nederland een grote culturele eigenheid. De regio, globaal omvat door de tri-pool Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen, en nu samen de SCRZ vormend, kent een gestage vorm van verstedelijking, die heeft geleid tot een nieuwe verhouding tussen de drie steden en de gemeenten en dorpen in het omliggende Heuvelland, de Westelijke Mijnstreek en Parkstad Limburg.

De regio heeft een bevolkingsdichtheid van 955 inw/km² en is daarmee - dat zal wellicht verbazen - een van de meest verstedelijkte gebieden van Nederland. Met ruim 600.000 inwoners op 635 km² is er sprake van stedelijke verdichting, zonder dat dit afbreuk doet aan de rust die het gebied uitstraalt. De verstedelijking in Zuid-Limburg heeft een eigen karakter, mede als gevolg van de effecten van jarenlange delfstoffenwinning en de inbedding in een bijzonder landelijke omgeving.

De steden Heerlen (± 87.000 inw; deel van Parkstad Limburg met ± 245.000 inw), Sittard-Geleen (± 93.000 inw) en Maastricht (± 122.500 inwoners) zijn fysiek met elkaar verbonden door het Heuvelland, de Westelijke Mijnstreek en Parkstad Limburg en bijna volledig omringd door Duitsland en België.[3] Binnen een uur reisafstand liggen grote steden als Aken, Keulen, Düsseldorf, Luxemburg, Luik, Hasselt, Antwerpen en Brussel. Luxemburg ligt bijvoorbeeld op kortere afstand dan Rotterdam.

Deze hybride verhouding tussen stad en ommeland én de euregionale ligging vormen samen een cultuur van verschillende snelheden. De ene snelheid wordt vooral gekenmerkt door een cultuur van ambachtelijkheid, onthaasting en gezamenlijkheid. Culturele en religieuze amateurverenigingen (carnaval, toneel, schutterijen, koren, harmonieën, fanfares, drumbands, (garde)dansensembles, religieuze processies e.d.) maken deel uit van het sociale leven en koesteren tradities en de ambachtelijke aanpak. Zuid-Limburg kent nog steeds een bloeiende amateurcultuur, zij het dat krimp ook hier her en der voor terugloop zorgt, echter minder dan verwacht. De krimp krimpt minder, zo laten recente onderzoeken zien.[4]

Wie Zuid-Limburg binnenrijdt, ontsnapt niet aan een gevoel van onthaasting en ontmoet een infrastructuur die gericht is op de omliggende streek en lokale kwaliteiten. Leefomgeving, landschap, cultuurhistorie, milieu en infrastructuur passen onder een noemer, die ook wel slow city quality wordt genoemd. Ze zijn minder vatbaar voor de waan van de dag; het ambacht geniet hoog aanzien en het gevoel van collectiviteit is sterk ontwikkeld. Daar ligt ook de voedingsbodem voor een sterke ambachtelijke makers-cultuur.

In de drie steden verhouden kunst en cultuur, door de sterke opkomst en nadrukkelijke aanwezigheid van professionele kunsten, zich anders tot de traditie – professionele kunsten zijn meer gericht op culturele verandering en vernieuwing. Dit kent een andere dynamiek, met een andere snelheid. Het proces van verstedelijking zorgt zeker ook in Limburg, voor

[3] www.statline.cbs.nl

[4] "De krimp krimpt", omschrijft Jan Latten, hoofd-demograaf bij het CBS, deze tendens. "De meest recente prognoses geven aan dat Zuid-Limburg tot 2025 maar beperkt krimpt en 50.000 inwoners meer heeft dan in 2005 werd voorspeld voor 2025. Die beduidend minder snelle afname zal ook voor Parkstad gelden." De Limburger 10 januari 2017
De Krimp krimpt even niet. De Limburger, 3 april 2017
“Voor het eerst in jaren is het drukker geworden in Limburg. Vorig jaar kwam een eind aan de krimp, want de bevolking groeide licht…De Limburgse bevolking is met 1.395 zielen toegenomen tot een totaal van 1.117.655.”

de opkomst en ontwikkeling van een professioneel kunstklimaat in een verstedelijkende omgeving. Dat manifesteert zich sterk in deze tri-pool. Belangrijk daarbij is dat het nabije buitenland door inwoners niet als vreemd grondgebied wordt ervaren; het maakt onderdeel uit van hun daily urban system.[5]

Dit soort vloeiende grensovergangen wordt niet alleen door de inwoners van Zuid-Limburg zo ervaren, maar ook vice versa, door de inwoners van België en Duitsland. Er wordt gewoond, gewerkt en gereisd naar toeristische attracties, supermarkten, festivals en detailhandel aan beide zijden van de grens, en incidenteel ook naar voorstellingen, tentoonstellingen en presentaties. Men deelt op een aantal vlakken eenzelfde verleden en heden.

- Neem het internationale dansfestival Schrit_tmacher. Nu Aken en Heerlen vanaf 2010 samen optrekken en de schouders eronder zetten, komen er ruim 11.000 liefhebbers op af (editie 2013). Inmiddels aangegroeid tot 16.000 (editie 2017).

Het publiek trekt tijdens het vijf wekende durende festival massaal de grens over. “Het komt voor dat vijftig tot zestig procent van ons publiek uit Duitsland komt.”, aldus Bas Schoonderwoerd, directeur Parkstad Limburg Theaters in tijdschrift ‘Zuiderlucht’. Gevraagd naar het budget van het festival komt Schoonderwoerd met wat misschien ook wel een succesfactor mag heten. Hij weet het niet, om de eenvoudige reden dat er geen gemeenschappelijk budget ís. Schoonderwoerd: “Wij financieren de programmering in onze zaal, zij doen dat voor de uitvoeringen in Aken.”

Juist deze vanzelfsprekendheid bij het overschrijden van cultuur- en landsgrenzen maakt de regio uniek in Nederland, en bijzonder aantrekkelijk voor publiek en cultuurmakers. Het begrip Euregio moet weliswaar opnieuw worden geladen, omdat de laatste tien jaar Europa politiek gezien snel in crisis verkeerd. Maar de euregionale positie van Zuid-Limburg blijft een niet weg te denken aspect van de culturele dynamiek en biedt volop kansen voor kunstenaars waar het gaat om internationale samenwerking, afzetmarkt en publieksbereik.

De regio Zuid-Limburg heeft een bevolkingsdichtheid van 955 inw/km² en is daarmee een van de meest verstedelijkte gebieden van Nederland. Met ruim 600.000 inwoners op 635 km² is er sprake van stedelijke verdichting, zonder dat dit afbreuk doet aan de rust die het gebied uitstraalt. De verstedelijking in Zuid-Limburg heeft een sterk eigen karakter.
De steden Heerlen (± 87.000 inw; deel van Parkstad Limburg met ± 240.000 inw), Sittard-Geleen (± 93.000 inw) en Maastricht (± 122.500 inwoners) zijn fysiek met elkaar verbonden door het Heuvelland, de Westelijke Mijnstreek en Parkstad Limburg en bijna volledig omringd door Duitsland en België. Binnen een uur reisafstand liggen grote steden als Aken, Keulen, Düsseldorf, Luxemburg, Luik, Hasselt, Antwerpen en Brussel.

2.2 Waarom een Stedelijke Cultuurregio Zuid?

De identiteit van Zuid-Limburg is een sterke; het culturele zelfbewustzijn werd een tijdlang afgeremd door pijn uit het verleden (voortkomend uit de mijnhistorie en traditionele maakindustrie), maar wordt nu intensief gevoed door een nieuwe kenniseconomie, een groeiend toerisme en een

[5] Halás, Marián, and Zuskáčová, Veronika , "Travelling to Services in the Daily Urban System of Olomouc.". Bulletin of Geography. Socio–economic Series. 20: 23–41. (April 23, 2017).

toename van cultureel toonaangevende activiteiten. De drie steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen, met elk een eigen karakter en geschiedenis, zijn duidelijk complementair aan elkaar, in een gebied waar stedelijkheid en natuur organisch hand in hand gaan – natuur en buitenland zijn nooit ver weg.

Op grond van cijfers kan Zuid-Limburg inderdaad als stedelijke regio worden aangemerkt. Toch ervaart zowel de bewoner als de bezoeker Zuid-Limburg eerder als een gebied dat rust uitstraalt. De drie steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen weten zich omringd door landelijk gebied met een grote attractieve toeristische waarde. Er is geen sprake van een verlaten agrarisch gebied. De helft van de bevolking woont in het Heuvelland, de Westelijke Mijnstreek en de omgeving van Parkstad. De andere helft woont in de drie stedelijke gebieden: het van oudsher culturele en bestuurlijke centrum Maastricht, het herrijzende, urbane Heerlen en de gemeente Sittard-Geleen, gedomineerd door de industriële banenmotor Chemelot en in de hele regio door de Brightlands Campus (een vierdelige grensoverschrijdende community voor open onderzoek in gezondheid, voedsel, chemie, kennis, smart services, innovatie en duurzaamheid, gesitueerd in Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen en Venlo). In deze gebieden proef je een andere sfeer. Ambitieus wordt hier, op verschillende manieren, naar de toekomst gekeken. Een internationaal gewaardeerde universiteit, een innovation center en een wereldspeler op het gebied van chemie zijn zomaar drie voorbeelden van aanjagers van ambitie en honger naar vooruitgang.

In het proces van verstedelijking waarin Zuid-Limburg zich bevindt, beïnvloeden deze mentaliteiten elkaar wederzijds en ontwikkelt zich meer en meer een eigen stedelijke culturele mentaliteit.

Verschillen in sfeer en mentaliteit combineren bovendien vanzelfsprekend met de landelijke gebieden die deze centra van ontwikkeling omringen, ook al kunnen deze verschillen qua inrichting van het landschap soms surrealistisch aandoen.

Bewoners en bezoekers ervaren de dynamiek van vernieuwende (post-)industriële highlights tegenover het rustgevende heuvellandschap echter nog te weinig als een vruchtbaar nieuw elan en versterking van het zelfbewustzijn. Voor een omgeving met zoveel hoogwaardige wetenschappelijke en economische activiteit is het opvallend dat het zelfbeeld van de inwoners lang gekenmerkt bleef door weinig zelfvertrouwen en een gedeeld gevoel van achtergesteld te zijn.

Dit vindt zijn oorzaak allereerst in het feit dat het gebied historisch gezien door verschillende overheersende machten eerder is behandeld als rijk wingewest dan als volwaardige deelnemer binnen een politiek-bestuurlijke structuur. De Zuid-Limburger was zelden in de gelegenheid zijn achterland naar eigen goeddunken in te richten. Bourgondiërs, Fransen, Duitsers en tot slot ‘de Hollanders’ hebben het gebied overheerst en naar hun hand gezet.

Deze historie van voortdurend wisselende overheersing gecombineerd met de economische achteruitgang die vanaf de jaren ’70 enige tientallen jaren duurde, heeft bij de Zuid-Limburger een gevoel teweeg gebracht, van niet gezien en niet gehoord te worden door landelijke machthebbers. Eeuwen van vreemde overheersing hebben een grote betrokkenheid op elkaar en de eigen cultuur bewerkstelligd. Een grote culturele, vaak ook voor buitenstaanders gesloten eigenheid is daarvan het gevolg. Maar ook de worsteling om tot een groter geheel te behoren en daarin voor vol te worden aangezien.

Dit hardnekkige zelfbeeld bleek jarenlang lastig te bevechten, maar is inmiddels duidelijk kerende. De grote sociale, economische en culturele ontwikkelingen van de afgelopen halve eeuw – globalisering, ontzuiling, individualisering, schaalvergroting, ontwikkeling van de vrije tijds- en consumptiemaatschappijen, communicatie-en informatietechnologie enz. – hebben de wereld dichterbij gebracht en tegelijkertijd de traditionele sociale verbanden opengebroken. De nieuwe generatie ervaart minder tot geen ballast van deze historie, al is een gerichtheid op de eigen cultuur nog altijd groot (getuige bijvoorbeeld het feit dat de PVV in Limburg als grootste partij uit de bus kwam, tijdens de Tweede Kamerverkiezingen in 2017).

Door economische en maatschappelijke ontwikkelingen, en door kunst als motor van culturele innovatie, is het zelfbeeld van Limburgers aan het kantelen. Kunst & cultuur zijn ideale instrumenten om het zelfbewustzijn van de bevolking te versterken. Zeker in Zuid-Limburg, omdat hier een schat aan veelzeggende verhalen ligt ingebed in een unieke, kwalitatief rijke omgeving met veel bijzonder erfgoed tegen een interessante historische achtergrond.

Kunst & cultuur vormen bovendien een actieve stimulans voor een jonge generatie, om zich creatief te ontwikkelen, zich positief te verbinden aan deze omgeving en de collectieve vernieuwingskracht van hun regio te ontdekken, tot uiting te brengen en mede vorm te geven. Dit proces wordt versterkt doordat cultuurmakers op een originele, zichtbare en manifeste manier verhalen, thema's, emoties en fricties naar boven halen. Hun makerspraktijk is op een organische manier hybride – ze vertrekken vanzelfsprekend vanuit een mix van verschillende disciplines. Daardoor dienen zich nieuwe kansen aan die onlosmakelijk verbonden zijn met de intrinsieke kwaliteiten van dit gebied en de ligging ervan in Europese context. Met recht kan worden gezegd: cultuurmakers her- en verrijken Zuid-Limburg. Voorbeelden hiervan zijn:

- PINKPOP, een muzikaal liefdesverhaal (door Toneelgroep Maastricht en Rowwen Hèze, met uitdrukkelijke en initiële samenwerking tussen TM èn Parkstad Limburg Theaters in mindere mate ook met De Limburger, later ook De Maaspoort Venlo en L1. Groeide uit tot een ongekende hit (27.000 bezoekers voor één productie!) over het oudste popfestival van Nederland en bracht uiteenlopende publieksgroepen samen. De Advocaat (over een bekend Limburgs geslacht van juristen) en Ich bau dir ein schloss van Toneelgroep Maastricht (i.s.m. Cultura Nova, over de architecturale herinrichting van Zuid-Limburg)
- Het tentoonstellingsconcept Elements: een samenwerking over landsgrenzen heen, tussen culturele instellingen (NL/B/DUI) met focus op materiaal uit die regio. Maastricht bijvoorbeeld keramiek en Sittard kunststoffen. Dat wordt vertaald naar universeel menselijke thema's.
- FutureXpress (2014, 2015 & 2016): in opdracht van Stichting Lichting Zuid speciaal gemaakte trailervoorstelling voor groep 8 van het basisonderwijs, waarin de innovatieve kracht van Limburg centraal staat én de vraag hoe studie en toekomst van 12-jarigen in Limburg kunnen liggen.
- Zujerleech (2015): de eerste dialectvoorstelling van jeugdtheatergezelschap Het Laagland, geschreven door Benny Lindelauf (Sittard, 1964), over de ramp met de DSM-naftakraker (1975), waarin dit ingrijpende grote-mensen-verhaal wordt verteld vanuit de beleving van kinderen.
- Jongens van Toen (2015): locatieproject van Jong Laagland i.s.m. Het Jaar van de Mijnen & Cultura Nova over de ondergrondse vakschool OVS, gespeeld in een markant schoolgebouw
- STILTE-project van Hoge Fronten/Lieke Benders, met een stilte-lab, een stiltesuite in Klooster Wittem en een tentoonstelling STIL, de natuur.

Cultuur verstaat de kunst universeel menselijke thema's reliëf te geven, ook als die verhalen een regionale oorsprong hebben. Of juist dan. Kunst & cultuur verruimen en verbreden daarmee de regionale oriëntatie, en kunnen moeiteloos de provinciegrenzen overschrijden en zowel een nationale als internationale uitstraling bewerkstelligen. Regionale oriëntatie is namelijk niet synoniem aan provincialisme: het is de zoektocht naar thema's, geworteld in de regio, waarin een breed en divers publiek zich kan herkennen en zich toe kan verhouden, ook tot anderen.

Citaat uit het kunstenplan van Het Laagland: "We trekken ons niet terug in onze regio, integendeel: we verbinden Limburg met de wereld en andersom."

Daarvoor zijn het cultureel zelfbewustzijn en de artistieke diepgang bepalende factoren.
Die ambitie wil de SCRZ tot volle wasdom brengen, met sociologisch en artistiek relevant cultuurbeleid. Juist binnen de Stedelijke Cultuurregio Zuid kunnen hiervoor de voorwaarden worden geschapen.

Door economische en maatschappelijke ontwikkelingen, en door kunst als motor van culturele innovatie, is het zelfbeeld van Limburgers aan het kantelen. Kunst & cultuur zijn ideale instrumenten om het zelfbewustzijn van de bevolking te versterken. Zeker in Zuid-Limburg, omdat hier een schat aan veelzeggende verhalen ligt ingebed in een unieke, kwalitatief rijke omgeving met veel bijzonder erfgoed tegen een interessante historische achtergrond.
Regionale oriëntatie is niet synoniem aan provincialisme: het is de zoektocht naar thema's, geworteld in de regio, waarin een breed en divers publiek zich kan herkennen en zich toe kan verhouden, ook tot anderen.
Kunst & cultuur vormen bovendien een actieve stimulans voor een jonge generatie, om zich creatief te ontwikkelen, zich positief te verbinden aan deze omgeving en de collectieve vernieuwingskracht van hun regio te ontdekken, tot uiting te brengen en vorm te geven.

2.3 De visie van de Stedelijke Cultuurregio Zuid

De SCRZ zet in op een regionale sterke culturele infrastructuur, mede ten faveure van het groeiend zelfbewustzijn in Zuid-Limburg - een stimulans die gepaard gaat met de openheid van een urbane dynamiek. Culturele energie speelt zich namelijk voor een groot deel af binnen een relevante omgeving waarin cultuur zich concreet vermengt met andere domeinen van het dagelijks leven. In steden interfereert de dynamiek van cultuur, economie, productie, onderwijs, ruimtelijke inrichting en andere sociale stratificaties met elkaar. Daar is de afstand klein tussen creatie, doel, effect en reflectie van kunst & cultuur. Er is een vruchtbare grond voor een actieve werking van cultuur binnen het hele assenstelsel dat het dagelijks leven kleurt.

De authentiek-ambachtelijke cultuur die Zuid-Limburg enerzijds zo'n bijzonder karakter geeft en die zich manifesteert in carnavalsverenigingen, toneelclubs, kerkkoren, harmonieën, schutterijen en fanfares, verbindt zich steeds meer met dat wat er in de stedelijk centra bij belangrijke culturele partners door andere kunstvormen naar voren wordt gebracht. Cultura Nova, De

Nederlandse Dansdagen, Musica Sacra, Pinkpop, het Wereld Muziekconcours, HaFa Concerten (een samenwerking tussen philharmonie zuid en met fanfares en harmonieorkesten), de Heiligdomsvaart met nieuw Heiligdomsvaartlied en uitvoeringen in samenwerking met Toneelgroep Maastricht, philharmonie zuidnederland en het Limburgs Jeugdsymfonieorkest Amikejo: het zijn allemaal succesvolle evenementen met een (inter)nationale uitstraling en (deels groeiende) regionale inbedding. Door nieuwe intensieve samenwerking met andere partijen in de keten en het samen optrekken van de drie steden kunnen deze kunstzinnige evenementen uitgroeien tot cruciale verbindingsstukken van de keten en tot culturele activiteiten waarmee alle inwoners van Zuid-Limburg zich kunnen identificeren. De afstand tussen kunstzinnige evenementen in een stedelijke omgeving, en culturele activiteiten in de omtrek, wordt langzaam kleiner en ontvouwt een nieuw parcours aan publieksstrategieën en andersoortige, hybride maakpraktijken.

Dit bouwen aan nieuw divers publiek en een verenigd zelfbewustzijn is een taak die door veel culturele instellingen in Zuid-Limburg serieus wordt genomen; ze verheffen het tot een van hun (kern)taken of zien het als interessant gevolg van hun activiteiten. Dit geschiedt vanuit alle cultuurvormen, echter nog te weinig in samenhang, en nog niet gevoed door een overstijgend cultuurbeleid. Vanuit beeldende kunst, popmuziek, klassieke muziek, theater, film, dans, opera, educatie, erfgoed en architectuur – neem het Maankwartier in Heerlen als inspirerend voorbeeld – wordt gewerkt aan een groeiend zelfvertrouwen rond de waarden en opdrachten waar de Zuid-Limburger voor staat. Het ontwikkelen van een gezamenlijk cultuurbeleid, met voldoende landelijke steun, is voor het verwezenlijken van deze ambitie een voorwaarde. De SCRZ richt zich door verregaande samenwerking op een cultureel hechte infrastructuur, waarin elke inwoner zich vroeg of laat (h)erkend voelt.

De eerste stap die de culturele instellingen daarvoor zetten is naar elkaar toegroeien zonder hun eigenheid op te geven. Juist vanuit vertrouwen in eigen kennis, kunde en creativiteit kan er ruimte worden gegeven aan andere kunstdisciplines en kunstinstellingen om activiteiten te ontwikkelen die in combinatie aan kracht kunnen winnen. De culturele instellingen ontwikkelen een gemeenschappelijke agenda met een gemeenschappelijke horizon, als gevolg van een goed afgestemde, onderbouwde en gefinancierde samenwerking.

De door de SCRZ geïnitieerde ketensessies en de daaruit voortvloeiende ketenverkenning vormen een eerste stap richting meer vormen van constructieve samenwerking.

Het Pact van Zuid streeft naar de ontwikkeling van een masterplan waaraan de instellingen zich voor de komende jaren committeren. Een plan dat grote kans van slagen heeft omdat, zo blijkt als één van de belangrijkste uitkomsten van het proces van de Zuidelijke Opmars, cultureel Zuid-Limburg gekenmerkt wordt door een positief samenwerkingsklimaat.

De SCRZ zet in op een regionale sterke culturele, hechte infrastructuur, mede ten faveure van het groeiend zelfbewustzijn in Zuid-Limburg - een stimulans die gepaard gaat met de openheid van een urbane dynamiek. Door nieuwe intensieve samenwerking met andere partijen en het samen optrekken van de drie steden kunnen kunstzinnige evenementen

uitgroeien tot cruciale verbindingsstukken in de culturele keten en tot culturele activiteiten waarmee alle inwoners van Zuid-Limburg zich kunnen identificeren. Dit bouwen aan nieuw divers publiek en een verenigd zelfbewustzijn is een taak die door veel culturele instellingen in Zuid-Limburg serieus wordt genomen. Dit geschiedt vanuit alle cultuurvormen, echter nog te weinig in samenhang, en nog niet gevoed door een overstijgend cultuurbeleid. Het ontwikkelen van een gezamenlijk cultuurbeleid, met landelijke steun, is voor het verwezenlijken van deze ambitie een voorwaarde.

2.4 Positief samenwerkingsklimaat van kleine tot middelgrote spelers

Samenwerking zit in Zuid-Limburg in het culturele DNA. Het 'pakt zich good', om het op z'n Limburgs te zeggen - ook de term pact kan als zodanig gelezen worden. De compacte samenstelling van Zuid-Limburg en de afstand tot de rest van Nederland, maken dat bewoners, gezelschappen, universiteit, opleidingen, festivals en instellingen elkaar gemakkelijk weten te vinden. De relatief kleine en middelgrote spelers in de cultuursector zien elkaar eerder als collega's dan als concurrenten. Wel gebeurt dit nog vaak op incidentele en informele basis, mede door gebrek aan beleid, mankracht en financiële middelen. SCRZ wil dit vermogen versterken en uitbouwen tot een cultureel krachtige infrastructuur. Samen groot zijn is een voorwaarde om slagvaardig naar de toekomst te kijken. Dit moet geen holle kreet worden, maar vanuit inhoud worden gedacht. Daar waar mogelijk en nodig ondersteunt de SCRZ aanjagersfunctie die het samenspel faciliteert bijvoorbeeld in de beeldende kunst tussen musea, presentatie-instellingen, kunstenaars en publiek, in de podiumkunsten tussen makers en presentatieplekken voor het inhoudelijk ontwikkelen van nieuwe publieksstrategieën en op educatief gebied om kennis, ervaring en initiatieven met elkaar te verbinden.

De urgentie tot samenwerking is sterk voelbaar. Doordat gezelschappen en instellingen elkaar gemakkelijk iets gunnen ontstaan mooie producten, die (tijdelijk) voor veel culturele dynamiek zorgen maar die door obstakels, zoals schotjes tussen subsidieregelingen, kleinschalige organisaties of lokale en regionale verschillen in regelgeving, moeilijk structureel kunnen worden gecontinueerd. Die kleinschaligheid maakt veel gezelschappen en instellingen en hun samenwerkingsvormen helaas dus ook kwetsbaar.

- Zo heeft Festival Cultura Nova met overweldigend succes de in gebruik name van de Noorderbrug in Maastricht opgeluisterd met een groot theatraal openluchtspektakel, kort nadat dezelfde beeldende theatergroepen (Theater Titanick en Les Plasticiens Volans) in Heerlen het festival had geopend. Die samenwerking werd door alle partijen enorm gewaardeerd, maar moest veel logistieke hobbels overwinnen.
- De Museumnacht Maastricht is ook een voorbeeld van 'korte lijntjes' en 'snel doorpakken'. Binnen zeer korte tijd is een plan gemaakt, en zijn partners en financiering gezocht. De eerste editie trok meteen 3500 bezoekers.

De relatief kleine omvang van Limburgse kunstinstellingen – zowel de 'grote' als de 'kleine' – vormt zowel hun kracht als hun zwakte. De kracht is gelegen in hun flexibiliteit en hun besef van de noodzaak om samen te werken; de zwakte vooral in hun geringe slagkracht en beperkte

ontwikkelingspotentie. Vermogen tot samenwerking en korte lijntjes tussen culturele instellingen onderling, en tussen het culturele veld en de politiek zijn belangrijke kwaliteiten van de huidige culturele dynamiek maar moeten steviger ingebed in een culturele regionale infrastructuur om de structurele ontwikkeling ervan mogelijk te maken.

Het gebrek aan slagkracht (mankracht en budget) en ontwikkelingspotentie vormt namelijk een belangrijke belemmering voor de ontwikkeling van culturele instellingen, voor de spankracht van de keten en daarmee voor de culturele ontwikkeling van Zuid-Limburg als geheel. Om die potentie, spankracht en slagkracht te vergroten is versterking van een aantal culturele organisaties in Zuid-Limburg een eerste vereiste. Er moet worden geïnvesteerd. Dat wil niet per se zeggen dat zij zich daarmee vooral tot grote(re) organisaties moeten ontwikkelen. Er kan ook worden geïnvesteerd in de ontwikkeling van structurele samenwerking. De organisaties blijven wendbaar en flexibel, maar investering in meer samenwerking zorgt voor ontwikkelkracht. De kleinere instellingen dienen eveneens in staat worden gesteld tot vruchtbare samenwerking.

De SCRZ onderzoekt de mogelijkheden voor een productiebudget waaruit samenwerkingsprojecten van cofinanciering voorzien kunnen worden. Mét landelijke matching, want het culturele profiel van SCRZ wordt sterk gevoed door dit soort samenwerkingsprojecten.

Niet alleen via output (zoals coproducties) en thematische samenwerking (zoals onder de paraplu van Het Jaar van de Mijnen) maar ook door een gezamenlijke zorg voor talentontwikkeling, alsook waar mogelijk een gedeelde backoffice (zoals publieksonderzoek, marketing, slagkracht op het gebied van educatie en het instellen van een gemeenschappelijke pool technici). Denk ook aan het verstevigen van het verblijfsklimaat door het delen van artists in residence en gasten-verblijven. Daarom is het ook belangrijk te investeren in een goed verblijfsklimaat in de SCRZ door voor culturele organisaties budgetten beschikbaar te stellen om belangrijke, innovatieve kunstenaars door middel van residenties, gastcuratorschappen e.d. tijdelijk naar Zuid-Limburg te halen om er te werken en de regio te bevruchten met nieuwe en vernieuwende artistieke impulsen (zie 2.7).

Samenwerking zit in Zuid-Limbug in het culturele DNA. Het ‘pakt zich good’, ook de term PACT kan als zodanig gelezen worden. De compacte samenstelling van Zuid-Limburg en de afstand tot de rest van Nederland, maken dat bewoners, gezelschappen, universiteit, opleidingen, festivals, bedrijfsleven en instellingen elkaar gemakkelijk weten te vinden. De relatief kleine omvang van Limburgse kunstinstellingen – zowel de ‘grote’ als de ‘kleine’ – vormt echter zowel hun kracht als hun zwakte. De kracht is gelegen in hun flexibiliteit en hun besef van de noodzaak tot samenwerking; de zwakte vooral in hun geringe slagkracht en beperkte ontwikkelingspotentie. Vermogen tot samenwerking en korte lijntjes tussen culturele instellingen onderling, en tussen het culturele veld en de politiek zijn belangrijke kwaliteiten van de huidige culturele dynamiek maar moeten steviger ingebed in een culturele regionale infrastructuur om de structurele ontwikkeling ervan mogelijk te maken.

Foto: Alf Mertens

2.5 Demografisch perspectief

Professionele cultuur gedijt goed in een stedelijke omgeving. Cultuur en urbanisatie gaan hand in hand. In steden is een kritische massa aanwezig: de dichtheid van mensen voor wie cultuur een levensbehoefte is, is er veel groter dan buiten de stad. Ook historisch gezien is er een parallel te trekken tussen de opkomst van kunst & cultuur als autonome menselijke expressie en activiteit en de verstedelijking van de samenleving. Steden zijn de motoren van maatschappelijke verandering en vernieuwing, brandhaarden van creativiteit, versnellers van ontwikkeling.

Dit gegeven is voor Limburg op een bijzondere manier relevant, omdat Limburg geen wezenlijk grote steden kent. Maastricht is met 122.000 inwoners Limburgs grootste stad - naar landelijke maatstaven is het echter een middelgrote stad, nummer 22 op de lijst van grootste gemeenten. Maastricht is de culturele hoofdstad van Limburg, maar heeft een betrekkelijk bescheiden omvang, waardoor de culturele ontwikkelkracht en de culturele carrières van gezelschappen, kunstenaars en instellingen niet tot volle wasdom komen. Maastricht is bovendien een universiteitsstad met de aanwezigheid van hoog opgeleid arbeidspotentieel, een conservatorium en één van de beste (zo niet de beste) toneelacademies van Nederland, maar mist vooralsnog de kleefkracht om jonge hoog opgeleide twintigers en dertigers aan de regio te binden.

Heerlen kent een sterke opleving van urbane cultuur, manifesteert zich nadrukkelijk met vernieuwende urbane architectuur, en ontwikkelt binnen het bestuurlijke samenwerkingsverband Parkstad (met 245.000 inwoners de grootste stedelijkheid in Zuid-Limburg[6]) een uitstraling van een provinciale of culturele hoofdstad. Onder meer de Open Universiteit in Heerlen, Zuyd Hogeschool en het Arcus College met de opleiding Kunst, Theater en Media dragen hier nadrukkelijk aan bij, alsook culturele podia en platforms zoals Parkstad Limburg Theaters, Poppodium Nieuwe Nor en Festival Cultura Nova.

- Theater Heerlen behaalde in de stedelijke monitor een reikwijdte van maar liefst 56% van de Heerlense bevolking.[7]

Sittard-Geleen is na Maastricht en Venlo met 93.000 inwoners de derde grootste gemeente van Limburg en behoort tot één van de vier gemeenten in Nederland die zowel aan Duitsland als België grenzen.[8] Sittard-Geleen opereert kleinschalig wat cultureel klimaat betreft. De gemeente heeft bijvoorbeeld nog geen structurele subsidierelatie met het BIS-gezelschap Het Laagland, dat wel in deze gemeente gevestigd is. Daarom is het ook demografisch van groot belang dat Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen als tri-pool gaan functioneren in de ontwikkeling van cultuurbeleid, geëffectueerd vanaf 2021.

Met hun complementaire samenstelling versterken Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen de kritische massa aan potentieel publiek en vergroten ze het maatschappelijk draagvlak voor culturele voorzieningen. Bovendien kan de culturele sector, wanneer intensief wordt samengewerkt, een wezenlijke rol van betekenis spelen bij het waarborgen van gevoelens van veiligheid en sociale cohesie: een belangrijke prioriteit van de Limburgse gemeenten.

[6] Dashboard Demografische gegevens Zuid-Limburg 2017
[7] Jaarverslag 2017 Parkstad Limburg Theaters
[8] www.statline.cbs.nl

2.6 Publieksontwikkeling en publieksstrategieën

Geen van de drie steden in de Stedelijke Cultuurregio Zuid is op zichzelf groot genoeg om grote professionele, culturele instellingen als een opera, orkest, toneelgezelschap, dansgezelschap of museum zelfstandig van een voldoende grote publieksbasis te voorzien en zo te laten bloeien en in hun ontwikkeling te stimuleren. De kritische massa van betrokken publiek dat een intrinsieke interesse heeft om op zoek te gaan naar professioneel cultuur aanbod is hiervoor kwantitatief te gering aanwezig binnen de stadgrenzen.[9] Maar vanuit het perspectief van de tri-pool is er wel een substantieel deel publiek aanwezig met een intrinsieke interesse in cultuur. Bovendien komt er nog een groot potentieel publiek bij, waarvan door middel van een andere publieksbenadering een latente interesse aangeboord kan worden.

Aanspreken op identiteit blijkt daarbij goed te werken. Nu gebeurt dat veelal nog incidenteel. Kennisdeling kan al helpen. Maar ook het ontwikkelen van gezamenlijke publieksstrategieën. Niet iedere instelling hoeft en kan het wiel opnieuw uit te vinden.

Zonder publiek komt cultuur niet tot leven.[10] Maar gedrag, smaak en samenstelling van het publiek veranderen ingrijpend.[11] Voor elke culturele activiteit – experimenteel of gespecialiseerd, traditioneel of vernieuwend – kan en moet een publiek gevonden worden. Dat is een belangrijke taak voor theaters, podia, festivals, musea, instellingen, makers en (sociale) media. Wie op zoek wil naar nieuwe publieksgroepen, presenteert een eigen, herkenbare programmering, doet publieksonderzoek, betrekt het publiek actief (vroeg) bij activiteiten, verkent alternatieve locaties, gaat allianties aan - ook buiten de sector - en onderzoekt nieuwe (digitale) manieren van presenteren. Wanneer vanaf de basis samen wordt opgetrokken, kan er veel nieuwe betrokkenheid op dit terrein worden gerealiseerd. Bovendien hebben podia veel kennis en ervaring in huis, op het terrein van marketing, publieksbinding en publieksontwikkeling. Die kennis en ervaring zou al vanaf het begin van het maakproces gedeeld moeten worden. Zodat publiek niet pas in beeld komt wanneer kaartjes verkocht worden, maar dat het actief bij de hybride en dynamische makerscultuur in Zuid-Limburg betrokken wordt.

- Het Bonnefantenmuseum presenteert zich bijvoorbeeld op een alternatieve locatie, om nieuw publiek te trekken: Bonnefanten Pinkpop-up museum. Dit is een pop-up-tentoonstellingsruimte tijdens Pinkpop, op het festivalterrein. Conservatoren bedenken met de jongerenafdeling van het museum, YOUNG OFFICE, en in praktisch overleg met de festivalorganisatie randprogrammering; die wordt met veel enthousiasme uitgevoerd door YOUNG OFFICE.
- Maastricht Centre for the Innovation of Classical Musica (MCICM) is een samenwerking tussen Universiteit Maastricht, Hogeschool Zuyd en philharmonie zuidnederland, die de dynamiek onderzoekt achter een veranderende praktijk van de uitvoering van klassieke muziek en de sociale context waarin deze plaats kan vinden.
- Spicy Classics & I-classics: series: hierin zoekt philharmonie zuidnederland samenwerking tussen klassieke muziek en andere kunstdisciplines, zoals muziek en theater door Vincent van Warmerdam en Mischa Hamel
- Lumière Cinema Maastricht betrekt bijvoorbeeld publieksgroepen op basis van thema's zoals Chinese (ondernemer)families bij de vertoning van de documentaire 'De keuze van mijn vader' van Yan Ting Yuen

[9] Thomas Renz: Nicht-Besucherforschung: Die Förderung kultureller Teilnahme durch Audience Development (Schriften zum Kultur- und Museumanagement). ISBN 978-3-8376-3356-6. Thomas Renz (Dr. phil.), geb. 1979
[10] Raad voor Cultuur, Agenda Cultuur 2017- 2020 en verder, 2015, p.2
[11] https://www.cultuur.nl/actueel/nieuws/cultuurverkenning-wat-zijn-belangrijke-ontwikkelingen-en-trends/item3109

Instellingen als Opera Zuid, Toneelgroep Maastricht, Het Laagland en het Bonnefantenmuseum hebben allemaal een respectabele, maar landelijk gezien een relatief korte geschiedenis. Landelijk vergeleken behoren zij tot de kleinere organisaties in hun soort. De philharmonie zuidnederland is als fusieorganisatie nog jong, maar komt eigenlijk voort uit het oudste orkest van Nederland: het LSO (Limburgs Symfonie Orkest).Het LSO is door de fusie met het Brabants Orkest en de bijbehorende uitbreiding van het verzorgingsgebied een nieuwe weg ingeslagen: philharmonie zuidnederland heeft het in zich om uit te groeien tot een van de grootste en beste orkesten van Nederland. Toneelgroep Maastricht draagt deze potentie in zich op theatergebied.

Het perspectief van philharmonie zuidnederland ontleent het orkest aan de uitbreiding van zijn verzorgingsgebied en daarmee van zijn publieksbasis tot een voor de ontwikkeling van een orkest kritische omvang. Voor de andere Limburgse culturele topinstellingen moet een soortgelijk perspectief worden gecreëerd in de SCRZ! Dat kan. Door een gezamenlijk scenario hiervoor te ontwikkelen en het publiek van de toekomst in kaart te brengen, bijvoorbeeld door een breed opgezet publieksonderzoek. En door deze instellingen ook landelijk van een structurele financieringsbasis te voorzien.

De ontwikkeling van de instellingen aan de top van de Zuid-Limburgse piramide vertelt ook het verhaal van de ontwikkeling van de kleine en middelgrote instellingen, die er de massa en de basis van vormen: ook daarvoor is in de kleinere culturele piramide van Limburg altijd minder ruimte geweest. Zonder structurele samenwerking is het voor deze kleine instellingen onmogelijk om ieder voor zich effectieve publieksstrategieën te ontwikkelen voor het aanboren van nieuwe publieksgroepen. Ook hiervoor kunnen onder de vlag van SCRZ gezamenlijke scenario's worden bedacht en geëffectueerd.

Daarbij is het belangrijk strategieën te ontwikkelen om naast Limburgs publiek, ook Nederlands publiek van buiten Limburg en Euregionaal publiek (vooral vanuit België en Duitsland in kaart te brengen en (gezamenlijk!) te mobiliseren.

Opmerkelijk is dat het besloten, intieme karakter van de Limburgse steden en de afstand tot de Randstad juist medebepalende factoren zijn voor de bloei en het functioneren van festivals als de Nederlandse Dansdagen, Musica Sacra en Cultura Nova, en op een andere manier voor de kunstvakopleidingen als het Conservatorium Maastricht, de Toneelacademie en de postacademische instelling van Eyck. Dit is overigens niet alleen een Limburgs fenomeen. Ook wereldberoemde theaterfestivals zoals van Avignon of Spoleto danken hun succes aan vergelijkbare factoren.

De uitbreiding naar een groter en diverser palet aan doelgroepen is een van de grote uitdagingen van elk cultureel beleid in Nederland, lokaal, regionaal én nationaal. De kern van het antwoord op deze situatie in Zuid-Limburg is (in termen van een geïntegreerd cultuurbeleid) om de basis van de Zuid-Limburgse kunstinstellingen te verbreden tot het gebied van de SCRZ, door hen meer te verbinden met de drie steden én door hen een divers publieks- en doelgroepenbeleid te laten ontwikkelen, waarmee zij in de haarvaten van de Zuid-Limburgse samenleving kunnen doordringen. Van stedelijke elite tot niet of nauwelijks betrokken sociale groepen in de Zuid-Limburgse steden en omliggende dorpen. De intensieve beoefening van de amateurkunsten

illustreert dat ook amateurs zoeken naar herkenning en herkenbaarheid, voortkomend uit andere artistieke en culturele tradities en motivaties. De sterk ontwikkelde makerscultuur in Limburg sluit hierbij aan.

Voor het kunst en cultuurbeleid van de SCRZ is dit dé vitale uitdaging: diversiteit, de slag om een cultureel en sociaal diverser publiek, vertaald naar de Limburgse sociaal-culturele en demografische realiteit. Inhoudelijk zal het kunst- en cultuurbeleid daarom in die zin een sterk regionale oriëntatie moeten krijgen. Deze omslag vraagt om sterke culturele instellingen.

Uit de Atlas Voor Gemeenten van Gerard Marlet [12] blijkt dat de dynamiek van de ontwikkeling van stedelijke regio's in Nederland wordt bepaald door twee basiselementen: de aanwezigheid van werk en de aanwezigheid van (culturele) voorzieningen. Of mensen zich in de stad vestigen of in een van de kleinere gemeenten rondom de centrumstad wordt vooral bepaald door de individuele keuze die zij maken ten aanzien van de te betalen (huizen)prijs om dichtbij werk en voorzieningen te wonen of een langere reistijd in te bouwen. Samen bepalen zij de specifieke dynamiek van een stedelijke regio. Was in de jaren 60 en 70 de trek naar het platteland leidend, nu is al een aantal jaren het omgekeerde aan de hand en is vooral het wonen in de stad weer erg in trek. In het mooie Zuid-Limburg ligt de waarheid waarschijnlijk in het midden. De afstand tussen landschappelijke rust en schoonheid en de stedelijke culturele activiteit is in Zuid-Limburg direct en klein. Een goed wegennet en goed openbaar vervoer zijn derhalve ook belangrijke voorwaarden voor de culturele ontwikkeling van de SCRZ.

De onder meer door de RvC gesignaleerde trends als de veranderende publiekssamenstelling, de verandering van de vrijetijdsmarkt, de informatiesamenleving en het aan deze trends gerelateerde veranderende publieksgedrag hebben direct invloed op de cultuursector en moeten een plek krijgen in het nieuwe bestel. Een meer inclusieve cultuursector en het bereiken van een breder en meer divers publiek worden dan ook hoofdthema's bij het cultuurbeleid van de SCRZ. Want zonder publiek geen stedelijke regio. Daarbij gaat het, zeker in Zuid-Limburg, niet alleen om etnische diversiteit, maar ook om sociaaleconomische. Zijn de demografische verschillen tussen bijvoorbeeld de stedelijke kernen en de dorpen daar omheen binnen de stedelijke regio ook te herleiden tot verschillen in culturele behoeften?

Welke groepen worden nog niet bereikt? Wie zijn deze mensen en hoe kan dit potentieel wel worden bereikt? In ieder geval door 'de juiste snaar' te raken. Dat kan bijvoorbeeld door vaker te vertrekken vanuit maatschappelijke vraagstukken, en het aanbod van kunst en cultuur hierop van betekenis te laten zijn. Cultura Nova voert bijvoorbeeld in de Heerlense buurt Eikenerveld een armoede gerelateerd project uit, een verhalenzoektocht getiteld Van Geluk Gesproken. En presenteert dit tijdens de editie 2018 op het plein in de laagdrempelige en originele presentatie De Kopsalon. Theater aan het Vrijthof heeft eveneens een locatiegebonden project rondom armoede gemaakt dat sterk aansloeg. Duurzame financiering ontbreekt echter.

Context gebonden programmering helpt ook bij de zoektocht naar nieuw regionaal publiek. Daarbij kan identiteit als spiegel en inspiratiebron worden gebruikt, zonder dat dit beperkend of verstikkend hoeft te werken. De sector wil hierbij ook leren van ander vrijetijdsaanbod en van niet-gesubsidieerd aanbod en van de kennis en ervaring bij de podia. Bij alles draait het om de

[12] Gerard Marlet en Clemens van Woerkens, Atlas voor Gemeenten 2011, de waarde van cultuur voor de stad
Gerard Marlet, De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden, 2009
Gerard Marlet en Clemens van Woerkens, de 50 grootste gemeenten van Nederland vergeleken op 50 punten, 2014, 2015, 2016, 2017
Gerard Marlet: De aantrekkelijke stad. VOC Uitgevers Nijmegen, VOC Uitgevers Nijmegen 2009 (proefschrift Universiteit Utrecht).

vraag: hoe weet je een snaar te raken en hoe voeg je voor nieuwe publieksgroepen relevante betekenis toe aan je aanbod? Kennisdeling, continuïteit in beleid en duurzame financiering zijn zaken die hierbij van groot belang zijn voor de SCRZ.

- Lotte Lohrengel zette met Het Laagland het succesvolle en laagdrempelige festival Zomerzone op in Sittard-Geleen, een combinatie van theateracts en beeldende kunst; zij bedacht ook de Route d'Amour, liefdestheater op locatie.
- Poppodium Nieuwe Nor heeft bijvoorbeeld een programmeur ingeschakeld om hiphoppubliek binnen te halen.
- Onder de titel Murals presenteert Heerlen een uitgebreide collectie van kleurrijke schilderingen en graffiti op muren in de stad, vooral in het centrum. Hiermee geeft de stad nadrukkelijk ruimte aan street-art en urbane kunst. Er is ook een wandelroute uitgezet. Inmiddels krijgt Murals nationale en internationale erkenning.
- Parkstad Popstad is een initiatief waarin een aantal poppodia samenwerkt, waarmee verbinding binnen de scene wordt gerealiseerd en waarin de rijke poptraditie in de voormalige Oostelijke Mijnstreek aan een groter publiek wordt gepresente

Gesignaleerde trends als de veranderende publiekssamenstelling, de verandering van de vrijetijdsmarkt, de informatiesamenleving en het aan deze trends gerelateerde veranderende publieksgedrag hebben direct invloed op de cultuursector en moeten een plek krijgen in het nieuwe bestel. Een meer inclusieve cultuursector en het bereiken van een breder en meer divers publiek worden dan ook hoofdthema's bij het cultuurbeleid van de SCRZ. Want zonder publiek geen stedelijke regio. Daarbij gaat het, zeker in Zuid-Limburg, niet alleen om etnische diversiteit, maar ook om sociaaleconomische. Zo moet worden onderzocht of de demografische verschillen tussen bijvoorbeeld de stedelijke kernen en de dorpen daar omheen binnen de stedelijke regio ook te herleiden zijn tot verschillen in culturele behoeften. Een meer inclusieve cultuursector en het bereiken van een breder en meer divers publiek worden dan ook hoofdthema's bij het cultuurbeleid van de SCRZ.

2.7 Van vestigingsklimaat naar verblijfsklimaat en stimulering van het makersklimaat

Tot nu toe is het cultuurbeleid in Limburg vooral gericht op een positief vestigingsklimaat, om een vlucht van intellectueel en artistiek kapitaal te voorkomen. Echter, steeds sterker groeit het bewustzijn dat het inzetten op een gunstig verblijfsklimaat voor cultuurmakers meer effect kan sorteren. Het denken vanuit een verblijfsregio zorgt namelijk voor een levendige dynamiek, waarbij je bewust gebruik maakt van potentiële doorstroming. De dynamiek die zo ontstaat gaat niet alleen uit van wat er is en wat er kan blijven maar ook van wat er kan zijn en wat er reuring kan veroorzaken. Het doorstroomt, voedt en voorziet het cultureel landschap van de noodzakelijke voedingsbodem waar vanzelf nieuwe initiatieven organisch kunnen ontstaan. Een levendig bruisend cultureel klimaat.

Foto: Alf Mertens

Neem als voorbeeld de Universiteit Maastricht, een van de meest internationale universiteiten van Nederland. Die heeft voor een nieuwe dynamiek in stad en regio gezorgd. Hoewel de meeste studenten na hun studie ook weer wegtrekken, blijven de procentuele aantallen gelijken. De personen doorstromen de stad met een dynamiek, vertrekken daarna weer maar als groep zijn ze een constante factor. Uit de dynamiek die de Universiteit teweegbrengt zijn door de jaren heen allerlei andere initiatieven ontstaan.

- Parkstad Limburg Theaters presenteert al jaren in haar profilerende klassieke muziekprogrammering een ‘Artist in Residence’, in seizoen 2016/2017 waren dit de broers Arthur en Lucas Jussen, daarvoor Lavinia Meijer, in 2017/2018 is dit pianist Hannes Minnaars, komend seizoen wordt dit Het Nederlands Kamerkoor. Uitwerking geschiedt in de vorm van bijzondere series concerten, workshops etc.

Denken vanuit een verblijfsregio veronderstelt de aanwezigheid van krachtige lokale organisaties. Wanneer je grote namen uit het internationale culturele veld naast jonge talent en mid-career-makers culturele gastvrijheid wilt bieden, moet je sterk georganiseerd zijn. Daar zit meteen ook de belofte in voor deze regio, de surplus.

Wanneer je een verblijfsregio als startpunt neemt, is het niet per se noodzakelijk om meer organisaties en meer namen te vestigen in deze regio om een sterke culturele identiteit verder op te bouwen. De huidige organisaties moeten in staat gesteld moeten worden om deze ambitie op te pakken en verbinding met elkaar te leggen. Juist in die verbinding met elkaar zit ruimte. Verblijven in een cultureel rijk gebied waarin aandacht, tijd, natuur, historie en erfgoed inherent zich aan je opdringen, maakt je tegelijkertijd ook tot een ambassadeur van diezelfde regio. Een plek waar je als kunstenaar graag verblijft omdat je tot je kern kunt doordringen. Waar mogelijkheden voorhanden zijn die elders niet te halen zijn. Waar je in staat bent om te creëren, te bruisen en je kennis in de regio achter te laten. Om een goed verblijfsklimaat te garanderen moet je als culturele sector dus wel sterk georganiseerd zijn. Daar draagt de SCRZ aan bij.

SCRZ refereert hierbij aan het hybride makers-klimaat dat in Limburg zeer vruchtbaar is en ook van oudsher al ver ontwikkeld in zijn multidisciplinaire aanpak. Ambachtelijk vanuit historie, traditie, gemeenschap en werkgelegenheid. Artistiek vanuit de wil en de wens om hier te maken wat hier relevant is en vanuit dat aspect ook relevant wordt voor de rest van Nederland en daarbuiten. Dit makersklimaat wil de SCRZ krachtiger borgen. De sector beeldende kunst vraagt bijvoorbeeld om ruimte en aandacht voor een krachtiger makersklimaat door een geactualiseerde visie op een stimuleringsbeleid voor galeries in de SCRZ, het ondersteunen van jonge makers en het door-ontwikkelen van een passend atelierbeleid. In de nog jonge filmsector vraagt een andere manier van produceren voor flexibele ondersteuning van jong talent, bijvoorbeeld in regionale talent hubs. Makers brengen tijdens conferenties, gehouden op weg naar SCRZ, steevast naar voren dat er een grote behoefte is aan mentale, financiële en fysieke ruimte om artistieke samenwerkingen aan te gaan, maar ook om in te spelen op vragen vanuit andere domeinen. De aanwezigheid van veel industrieel en religieus erfgoed in Zuid-Limburg kan hierbij zorgen voor een inspirerende, aantrekkelijke en vruchtbare omgeving. De SCRZ ziet ook hier een grote rol weggelegd voor een breed gedeeld kunstbeleid.

De SCRZ stimuleert het denken vanuit een gunstige verblijfsregio voor grote namen uit het culturele veld; dat zorgt namelijk voor een levendige dynamiek, waarbij je bewust gebruik maakt van potentiële doorstroming. De dynamiek die zo ontstaat gaat niet alleen uit van wat er is en wat er kan blijven maar ook van wat er kan zijn en wat er reuring kan veroorzaken. Om een goed verblijfsklimaat te garanderen moet je als culturele sector dus wel sterk georganiseerd zijn. Daar draagt de SCRZ aan bij.
Daarnaast zet de SCRZ in op een goed gegrond makersklimaat, dat zich in Zuid-Limburg al sterk multidisciplinair manifesteert.

2.8 Talentontwikkeling

Om te onderstrepen hoe samenwerking op het gebied van talentontwikkeling binnen de SCRZ handen en voeten kan krijgen, geldt VIA ZUID als uitmuntend voorbeeld van ‘talentontwikkeling nieuwe stijl’. VIA ZUID, Limburgs talentenmakelaar in de podiumkunsten, is een netwerkorganisatie, een innovatief werkend, verbindend en coproducerend platform voor de podiumkunsten, werkend vanuit Limburg, in verbinding met de (internationale) grensprovincies en de rest van Nederland. VIA ZUID verbindt podiumkunstenaars, partners, opdrachtgevers, speelplekken en publiek, binnen en buiten de culturele wereld. VIA ZUID ondersteunt een nieuwe generatie makers richting zelfstandige beroepspraktijk. Deze ondersteuning is 'op maat gesneden' van de talenten: van het maken van artistiek-inhoudelijke matches, het coproduceren van voorstellingen met diverse partners, verbindingen borgen op zakelijk, productioneel/organisatorisch en pr/marketing-vlak tot het door-ontwikkelen van een sterk publieksbewustzijn.

VIA ZUID trekt daarbij op met kernpartners en een keur aan gelieerde partners, in gedeelde verantwoordelijkheid, in coöperatieve samenwerking en coproducerend. VIA ZUID en de kernpartners verbinden zich in duurzame relaties met elkaar. Zo wordt een nieuwe generatie talentvolle makers zichtbaar en tastbaar en wordt het productieklimaat in theater, dans, muziektheater, performatieve- en interdisciplinaire kunsten versterkt.

VIA ZUID is geen productiehuis in een bakstenen gebouw maar een makelaar die partijen bij elkaar brengt en optreedt als coproducent in de presentaties van de talenten. Dankzij die verbindingen zijn podiumkunstenaars, opdrachtgevers en partners in staat om gezamenlijk artistieke projecten te realiseren, voor en regelmatig mét het publiek. VIA ZUID is internationaal georiënteerd, coöperatief georganiseerd en – dit is nieuw - nomadisch werkend.

Sinds de oprichting in 2013 is een groot netwerk opgebouwd dat zich gestaag verder uitbreidt. VIA ZUID heeft daarmee waardevolle kennis in huis en een caleidoscopisch totaaloverzicht op makerstalent, partijen, wensen, trends en ontwikkelingen in en vanuit het Limburgse culturele veld, alsmede de periferie.

Vanaf 2017 kan VIA ZUID als pilot gezien worden, hoe samenwerking binnen de Stedelijke Cultuurregio Zuid handen en voeten krijgt. Financiering vindt plaats vanuit de Provincie Limburg én de drie steden Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen (het proces van bekrachtiging hiervan is gaande), aangevuld met een bijdrage vanuit het Landelijk Fonds Podiumkunsten.

Talent Lab is een onderdeel van VIA ZUID en behelst een nieuwe vorm en aanpak van talentontwikkeling, opgestart door Toneelgroep Maastricht en VIA ZUID. In Talent Lab werken zeven jonge beloftevolle talenten uit de podiumkunsten een maand lang intensief en onder begeleiding samen. Worden ze uitgedaagd om uit de eigen comfortzonde te komen. Ze hebben verschillende achtergronden in opleiding en kunstdiscipline.

Voorbeeldprojecten

1. ALIUNDE Van Lotte Milder (AKATAK). Een samenwerking tussen VIA ZUID (talentontwikkeling), ThermenMuseum Heerlen (locatie en opdrachtgever), Cultura Nova Heerlen (coproducent), Cadac Group Heerlen (softwareontwerp bedrijf), ondersteund door Gemeente Heerlen, Provincie Limburg en Fonds Podiumkunsten. Looptijd project: 1 januari 2017 – doorlopend (maquette). Uitvoering: 18 augustus t/m 25 augustus 2017

ALIUNDE is een visueel experiment waarbij aan de hand van de nieuwste technologische ontwikkelingen een kijkvenster wordt geopend naar de wereld van de Romeinen. Door middel van AR (Augmented Reality) en videoprojecties is een filminstallatie gecreëerd rondom de resten van Nederlands enige opgegraven Romeinse badhuis in Coriovallum (Heerlen). Een museale ervaring die op deze manier nooit eerder plaatsvond. In het mystieke ALIUNDE kijk je letterlijk met een futuristische bril naar de Romeinse wereld. Vondsten herrijzen uit hun gesteente en de bezoeker komt oog in oog te staan met Romeinen en hun bouwconstructies.

2. In het Zuiden ligt alles anders
   Van Nina Willems, Mayke Roels en Annet Bremen. Een samenwerking tussen VIA ZUID (talentontwikkeling), Het Laagland (producent en artistieke coaching), Cultura Nova – Heerlen, Op de bank festival – Sittard, Het Parcours – Maastricht, met een spin off naar Limburg Festival Roermond, Schijt aan de grens – Venray, Cultureel Lint – Weert, Limburgs Museum – Venlo, ondersteund door Provincie Limburg. Uitvoeringen: 20 augustus t/m 10 oktober 2017

In het Zuiden ligt alles anders vertelt de verhalen rond het ontstaan van Limburg, gespeeld in een intieme mobiele theatertruck. Op straat, buiten de theatertruck, krijgt iedereen de kans om zijn of haar eigen Limburgerschap onder de loep te nemen: bestaat de Limburger wel? Schuilt er iets Limburgs in het diepst van je ziel? Hoe dan? Verleden, heden en toekomst passeren de revue.

Om talenten te laten doorgroeien is er per sector behoefte aan verbindende organisaties zoals VIA ZUID. Maar talentontwikkeling houdt niet op bij een leeftijdsgrens. Ook mid-career-makers – het kloppend hart van het middensegment – vormen een essentieel onderdeel van het bestel. Het zijn gezelschappen en makers waarin geïnvesteerd is en die daardoor vakkundigheid op vele vlakken hebben opgebouwd. Ze zijn in staat om met grote flexibiliteit en wendbaarheid te opereren. Ze hebben een eigen identiteit, en kunnen makkelijk in dialoog gaan met het publiek. Ze zijn vaak onderdeel van de ontwikkelingen binnen het kunstenveld omdat ze enerzijds vakkennis beheersen en anderzijds meer vrijheid behouden om te experimenteren en zo het gehele segment scherp houden. Als er geïnvesteerd wordt in jong talent, moet er ook zeker geïnvesteerd worden in een middensegment, voor verdere ontwikkelmogelijkheden.

Het middensegment – niet te lezen als een trapsgewijze benaming om door te groeien, wel als een opzichzelfstaande richting – bedient bijvoorbeeld ook het kleine zaal circuit dat essentieel is voor de kwaliteit en ontwikkeling van de Nederlandse podiumkunsten.

Bij het Fonds Podiumkunsten is spreiding een van de belangrijkste criteria. Hierbij wordt er gerekend met verschillende regio's, niet ingedeeld op basis van geografische ligging maar op basis van bevolkingsdichtheid. Hierdoor worden bijvoorbeeld Utrecht, Den Haag en Amsterdam als aparte regio's gezien binnen de spreidingscriteria. Regio zuid wordt als één regio gezien maar omvat zowel de provincies Limburg, Brabant als Zeeland - qua oppervlakte bijna een-derde van Nederland. Wanneer er een gezelschap dus in Maastricht, Den Bosch en Vlissingen speelt wordt dit slechts als speelbeurten binnen één regio beschouwd. Een vreemde optiek.

De geografische ligging in het zuiden nodigt namelijk ook uit om veel meer in Vlaanderen te spelen. Opvallend is dat Toneelgroep Maastricht en Hoge Fronten bijvoorbeeld naast een Nederlands verkoopbureau ook via een Belgisch verkoopbureau hun werk verkopen (als een van de weinige gezelschappen binnen Nederland). Toch wordt de speellijst in België weer gevat in een apart spreidingshokje namelijk: internationaal. Het zou wenselijk zijn om op dat vlak meer Europees te denken, zeker ook bij de beoordelingen van subsidieaanvragen. Van waaruit opereert een gezelschap en wat zou vandaaruit het (logische) spreidingsbeleid zou moeten zijn?

Ook met betrekking tot publieksaantallen per speelbeurt liggen de verwachtingen van het FPK voor een gezelschap uit regio zuid even hoog als voor een club binnen de randstad. Het volkrijgen van een zaal in bijvoorbeeld Venlo of Vlissingen is echter wellicht een grotere uitdaging, gezien het publiek dat veel verder moet reizen.

Door verschillende partijen zoals de Provincie Limburg, Cinesud, VIA ZUID, Huis voor de Kunsten Limburg, Arcus College met de opleiding Kunst, Theater en Media, gemeentelijke overheden en enkele stichtingen is voor de sector film een Masterplan Filmtalent Limburg opgesteld. Film is een sector die per definitie talentontwikkeling, cultureel aanbod en werkgelegenheid combineert, mits hiervoor de juiste voorwaarden voor worden gecreëerd. In het Masterplan onderschrijven diverse partijen dat ze samen jong talent de kans bieden zich, onder professionele begeleiding, te ontplooien en ontwikkelen. Hierbij wordt rekening gehouden met nieuwe maakpraktijken en wordt ook over de grens gekeken door deelname van MAD-faculty Genk en Clap! Liège.

Hoe samenwerking op het gebied van talentontwikkeling binnen de SCRZ handen en voeten kan krijgen, geldt VIA ZUID als uitmuntend voorbeeld van 'talentontwikkeling nieuwe stijl'. VIA ZUID is een netwerkorganisatie, zonder stenen gebouw. Een innovatief werkend, verbindend en coproducerend platform voor de podiumkunsten, werkend vanuit Limburg, in verbinding met de (internationale) grensprovincies en de rest van Nederland. VIA ZUID verbindt podium-kunstenaars, partners, opdrachtgevers, speelplekken en publiek, binnen en buiten de culturele wereld. VIA ZUID ondersteunt een nieuwe generatie makers richting zelfstandige beroeps-praktijk. Deze ondersteuning is 'op maat gesneden' van de talenten: van het maken van artistiek-inhoudelijke matches, het coproduceren van voorstellingen met diverse partners,

verbindingen borgen op zakelijk, productioneel/organisatorisch en pr/marketing-vlak tot het door-ontwikkelen van een sterk publieksbewustzijn. Talentontwikkeling is niet alleen van belang voor jonge kunstenaars, ook het middensegment aan makers moet zich kunnen blijven door-ontwikkelen. Ook hierbij is samenwerking van essentieel belang.

2.9 Cultuureducatie

De Provincie en de zes steden Maastricht, Heerlen, Sittard-Geleen, Roermond, Venlo en Weert tekenden in 2016 de intentieverklaring rondom de verdeling van middelen t.b.v. Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK). Dit landelijk geïnitieerde programma heeft als doelstelling de bevordering van samenwerking tussen scholen en culturele instellingen en het vergroten van de deskundigheid van leerkrachten en vakdocenten. CmK draagt bij aan de ontwikkeling van doorlopende leerlijnen en 21e-eeuwse vaardigheden. De ondertekende intentieverklaring heeft als onderdeel van het bredere Cultuur Convenant 2017-2020 ertoe geleid dat vanaf 2017 in Limburg door Provincie, Rijk en Gemeenten ruim 5 miljoen wordt geïnvesteerd in cultuureducatie in het basisonderwijs. Voor een goede afstemming en kennisdeling tussen de zes genoemde regio is in 2017 het Platform Cultuureducatie Limburg opgericht. De regionale samenwerking op dit vlak is voor de steden Venlo, Weert en Roermond nog jong. Echter voor de steden Maastricht, Heerlen en Sittard-Geleen is de samenwerking t.a.v. cultuureducatie al veel groter. De drie steden hebben naast hun stedelijke taak ook de taak opgepakt om de dorpen in hun regio te bedienen, hiervoor werken zij nauw samen met de Provincie Limburg. Iedere stad bedient een eigen regio. Voor Heerlen is dit Parkstad, de instelling Schunck* is penvoerder en heeft PIT Cultuurwijzer als programma voor de uitrol van cultuureducatie met Kwaliteit. PIT Cultuurwijzer daagt scholen uit om cultuureducatie op een geïntegreerde en gevarieerde manier onderdeel uit te laten maken van hun onderwijs. De intermediairs van PIT Cultuurwijzer coachen de school op basis van De Cultuur Loper. Er wordt een schooleigen visie op cultuureducatie ontworpen, die wordt omgezet in concrete activiteiten. Naast coaching draagt PIT Cultuurwijzer ook zorg voor deskundigheidsbevordering en co-creatie met het culturele veld in de SCRZ. Als onafhankelijk gesprekspartner van het onderwijs en het culturele veld in Parkstad worden partijen samengebracht.
Zo werkt PIT Cultuurwijzergefundeerd samen aan het verbeteren van cultuuronderwijs en het ontwikkelen van creativiteit bij kinderen in Parkstad.

EigenWijs is de naam waaronder De Domijnen (Sittard-Geleen) in de periode 2017-2020 invulling geeft aan het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit. Alle basisscholen in de Westelijke Mijnstreek (Sittard Geleen, Stein, Beek, Schinnen) kunnen meedoen aan EigenWijs. Het doel van EigenWijs is om kinderen te laten profiteren van goed cultuuronderwijs waarin ze plezier hebben en belangrijke vaardigheden leren. Daarvoor stimuleren en faciliteren we de samenwerking tussen scholen en het culturele veld in de SCRZ.

“Als je talent niet wakker kust, dan blijft het slapen”. Dat is het motto van ‘Toon je Talent’, de invulling van ‘Cultuureducatie met Kwaliteit’ in de regio Maastricht en het Heuvelland. ‘Toon je Talent’ is een uniek project waarin basisschoolleerlingen kennis maken met kunst en cultuur. Waarin ze worden gestimuleerd om hun eigen talent te ontdekken en verder te ontwikkelen, zowel binnen en buiten school.

Foto:Alf Mertens

Het proces van de totstandkoming van dit PACT VAN ZUID heeft in ieder geval mede tot gevolg dat allerlei culturele partijen uit een sector of discipline, die voorheen zelden als zodanig bijeen waren geweest, elkaar nu beter leren kennen. Het veld voor cultuureducatie is groot en kent veel verschillende spelers, die de handschoen van cultuureducatie met veel toewijding opnemen zoals geëngageerde (kunst)docenten, medewerkers van scholen en culturele instellingen. Dat maakt dat het geheel nog te versnipperd functioneert. Alleen daarom al is het zinvol dat de SCRZ helpt om de samenwerking te focussen, het landschap in kaart te brengen en versnippering te voorkomen. Dat zorgt dat het door de Provincie gefaciliteerde Platform Cultuureducatie Limburg ondanks de vele spelers toch ook collectief de uitdagingen oppakt op het gebied van cultuur-educatie.

Het uitbreiden van een structurele en duurzame relatie tussen onderwijs en het culturele veld is geen eenvoudige opgave. Er zijn gelukkig onmiskenbaar stappen voorwaarts gezet, zoals het genoemde ‘Cultuureducatie met Kwaliteit’ en het ‘Masterplan Muziekonderwijs Limburg’.

Door samen op te trekken binnen de SCRZ willen de instellingen van PIT Cultuurwijzer (Heerlen), EigenWijs (Sittard-Geleen) en Toon je Talent (Maastricht) meer deelname aan cultuureducatie te bevorderen. Daarbij blijkt er behoefte (zowel bij culturele instellingen als bij het onderwijsveld) aan nieuwe, hedendaagse concepten die inspelen op de vernieuwde sociologie van de samenleving, aan kennis over de vraag vanuit de samenleving en aan een betere verbinding met het culturele veld. Het culturele en onderwijsveld geeft duidelijk aan behoefte te hebben aan ‘specialisten’ met het vermogen dit soort vernieuwde educatie te realiseren. De SCRZ wil het proces om aan die behoefte tegemoet te komen, graag van een krachtige impuls voorzien. Daarnaast zou er ook aan een dynamische regionale Culturele Canon gewerkt kunnen worden.

Er is expliciete interesse om binnen de drie steden van de SCRZ nog sterkere lijnen uit te zetten, ook discipline-overschrijdend. En in verbinding met maatschappelijke vraagstukken zoals ‘krimp’, ‘leegstand’, en opdrachten vanuit het sociale domein zoals ‘het tackelen van armoede’ en ‘het ontwikkelen van creativiteit en ondernemersgeest’. Een pleidooi dus voor het ontwikkelen van 21ste-eeuwste-skills door middel van cultuureducatie. De culturele energie binnen de SCRZ blijkt op dit vlak in ieder geval zeer enthousiasmerend.

Door samen op te trekken binnen de SCRZ hopen de instellingen meer deelname aan cultuureducatie te genereren dan de huidige helft van de bevolking. Daarbij blijkt er behoefte (zowel bij culturele instellingen als bij het onderwijsveld) aan nieuwe, hedendaagse concepten die inspelen op de vernieuwde sociologie van de samenleving, aan kennis over de vraag vanuit de samenleving en aan een betere verbinding met het culturele veld. Het culturele en onderwijsveld geeft duidelijk aan behoefte te hebben aan ‘specialisten’ met het vermogen dit soort vernieuwde educatie te realiseren. De SCRZ wil het proces om aan die behoefte tegemoet te komen, graag van een krachtige impuls voorzien.

2.10 Relatie aanbod & afzet

Limburg telt een drietal grote podia: Parkstad Limburg Theaters in Heerlen (PLT), Theater aan het Vrijthof (TahV) in Maastricht en Schouwburg De Domijnen in Sittard. Daarnaast is er een goede middenzaal in het gerenoveerde Theater Kerkrade en zijn er kleine(re) vlakke vloerzalen in Theater aan het Vrijthof, AINSI, de Limburg zaal in PLT Heerlen en de kleine zaal van De Domijnen. Voor de theaterpodia geldt dat zij een veel groter deel van hun potentie zouden kunnen realiseren als zij veel hechter zouden gaan samenwerken op het gebied van programmering en marketing, waarbij de leidende gedachte één gezamenlijk ontwikkelde programmering op de verschillende podia van de SCRZ, gezamenlijke publiekswerving en /-ontwikkeling en gezamenlijk publieksonderzoek en /-analyse. Voor alle podia geldt dat zij zich goed moeten positioneren ten opzichte van elkaar binnen het grotere verband van de SCRZ, hetgeen niet betekent dat zij allemaal iets anders moeten doen of exclusieve profielen moeten opeisen.

Voor de schouwburg in Sittard geldt dat deze in zijn geheel opnieuw gepositioneerd moet worden en dat de vraag van de herpositionering leidend moet zijn bij de besluitvorming tot eventuele nieuwbouw. Dit is ook van toepassing op een eventuele middenzaal voor Maastricht. Een interessante vraag is of de Zuid-Limburgse podia op termijn niet onder één bestuur zouden moeten worden gebracht, zodat de vrijwillige samenwerking zonder een duidelijk gezag over budget, podium én programmering bindend wordt. De ervaring leert dat dit een langdurig en complex proces vergt. En een denken en handelen over de grenzen van de eigen instelling heen. Dat kost tijd.

Belangrijk is dat de podia een grotere plek krijgen binnen de keten, ook om hun kennis en ervaring in publiekswerving al vanaf het begin van het maakproces in te zetten, en dat samenwerking steeds soepeler gestalte krijgt. De schouwburgpodia in Maastricht en Heerlen worden al steeds minder concurrenten van elkaar. Zo hebben TahV en PLT al ver gevorderde plannen voor een gezamenlijke presentatie van de BIS-instellingen op hun podia onder de titel BIS! Toneel in het Zuiden.

Een goede balans en constructieve relatie tussen aanbod en afzet zorgt voor continuïteit, publieksgroei en artistieke profilering.

- PLT ontwikkelt bijvoorbeeld al enige jaren profielen (programmaseries en festivals) in samenwerking met partners, zoals met Cultura Nova, het Orlando Festival, Schrit_tmacher, de Southern Blues Night, de Jazzout, TopKlassiek, De VlakkeVloerSerie, zondagochtend klassiek, Saturday Special Music, Euriade, CantaRode, het Wereld Muziek Concours, Pinkpop, het Dutch Mountain Film Festival Limburg. Mede door deze programmeringsprofielen trekt PLT 240.000 toeschouwers voor de podiumkunsten.
- TahV opent in oktober 2018 de nieuw verbouwde Papyruszaal met een achtvoudige opvoering van King Lear door Toneelgroep Maastricht, met in de hoofdrol Huub Stapel. Het presenteert series als Meesterlijke Pianisten en Muziek in het Bonnefanten en het podium is het centrum tijdens festivals als Musica Sacra, DURING TEFAF, Festival Jong! en De Nederlandse Dansdagen. TahV trekt 115.000 bezoekers per jaar.

Naast cultuur op de podia kent Limburg ook een rijke traditie van locatietheater (theater op andere plekken dan de reguliere podia). Locatietheater kan een belangrijke rol spelen bij het vinden van een breder en diverser publiek in Limburg en bij een betere worteling van de Limburgse gezelschappen in de regio. Maar ook daarvoor geldt dat het alleen maar beter zal functioneren als er goed wordt samengewerkt met de reguliere podia op het gebied van programmering, coproductie, marketing/communicatie en kaartverkoop. Cultura Nova & Parkstad Limburg Theaters spelen hierin een voortrekkersrol.

Cultura Nova in Heerlen en omgeving heeft zich ontwikkeld tot het belangrijkste theaterfestival in de regio. Cultura Nova heeft een traditie van grote theatrale evenementen in de openlucht voor een heel breed publiek en in locatietheater. Het festival is een belangrijke, natuurlijke samenwerkingspartner voor de Limburgse gezelschappen. Cultura Nova is bovendien een belangrijk platform voor jong talent, maar haalt ook interessante nationale en internationale voorstellingen en kunstenaars naar Limburg. Dit Heerlense theaterfestival zou moeten kunnen uitgroeien en zich moeten positioneren als hét theaterfestival van Limburg met een landelijke uitstraling. Dat vraagt ook om uitbreiding/bijstelling van de programmeringsuitgangspunten. De samenwerking met de gezelschappen, de podia, maar ook met een instelling als VIA ZUID zou daarvoor moeten worden geïntensiveerd. Cultura Nova kan meer dan het festival tot nu is een geïntegreerde schakel worden binnen de regionale culturele infrastructuur en het zal daartoe moeten worden gefaciliteerd.

De Nederlandse Dansdagen en Theater aan het Vrijthof werken ook intensief samen. Tijdens het festival is niet alleen dans te zien op podia als TahV, de Bordenhal en AINSI maar ook op straat, in winkels en in musea.

Het Geluid in Maastricht, artist-in-residence van TahV, produceert muziektheatervoorstellingen die behalve in grote en kleine zalen ook te zien zijn in ziekenhuizen, collegezalen, verzorgingstehuizen, scholen, huiskamers en kunstgaleries. ‘Plekken met bijzondere achtergronden waarin bijzondere verhalen omsloten liggen. Plekken die toeschouwers op een bijzondere manier bij de voorstelling betrekken.’, aldus Het Geluid op hun website. ‘Deze locaties zorgen voor onverwachte ontmoetingen tussen verschillende generaties en tussen mensen met verschillende achtergronden.’

Voor de theaterpodia geldt dat zij een veel groter deel van hun potentie zouden kunnen realiseren als zij veel hechter zouden gaan samenwerken op het gebied van programmering en marketing, waarbij de leidende gedachte één gezamenlijk ontwikkelde programmering op de verschillende podia van de SCRZ, gezamenlijke publiekswerving en /-ontwikkeling en gezamenlijk publieksonderzoek en /-analyse. Voor alle podia geldt dat zij zich goed moeten positioneren ten opzichte van elkaar binnen het grotere verband van de SCRZ, hetgeen niet betekent dat zij allemaal iets anders moeten doen of exclusieve profielen moeten opeisen. Belangrijk is dat de podia een grotere plek krijgen binnen de keten, ook om hun kennis en ervaring in publiekswerving al vanaf het begin van het maakproces in te zetten, en dat samenwerking steeds soepeler gestalte krijgt.

2.11 Internationalisering

De internationale ligging van Zuid-Limburg, zoals boven omschreven, is uniek in Nederland: omgeven door drie taalgebieden, en meer nog: omgeven door grote steden met een potentieel aan publiek. Zowel de Franstalige provincie Luik (1.100.000 inwoners) als de Duitstalige regio Aken (600.000 inwoners) als Belgisch Limburg (900.000) grenzen aan Zuid-Limburg, met daarin steden als Hasselt, Tongeren en Genk. Samen met de 600.000 inwoners van Zuid-Limburg bestaat het publiekspotentieel dus uit meer dan 3 miljoen mensen, binnen een maximale rijafstand van 1 uur.

Een goed voorbeeld is het concept Eutropolis van Maurer United Architects, dat de Euregio Meuse-Rhine verenigt. Het vertrekt vanuit een nieuw type Europese stad, een combinatie van verschillende nationaliteiten in een gebied dat een geschiedenis deelt. De Euregio kan als metropool gelezen worden, bestaande 3.9 uit miljoen inwoners, drie natiestaten en vele talen. De Eutropolis creëert een nieuw beeld van deze regio, een gebied dat kennis, creativiteit en ervaring verenigt.

We kunnen bovendien spreken van veel overeenkomsten in geschiedenis en identiteit in dit gebied. De industrialisatie en daarmee opkomst en neergang en de economische gevolgen van de mijn- en staalindustrie, zijn volgens de dezelfde tijdlijnen verlopen.

Zuid-Limburg huisvest ook de meest internationale universiteit van Nederland[13]: Maastricht University, met een groeiend aantal expats.[14]

Vaak wordt gesproken over de opdracht tot het slechten van de grenzen, dit biedt immers voor beide kanten enorme mogelijkheden. Dat gebeurt in Zuid-Limburg veel en vaak, zij het meestal op informele manier. Op veel vlakken blijkt het namelijk nog steeds lastig om samen te werken met buurlanden, doordat verschillen in regelgeving soms contraproductief werken. Aan de andere kant spelen zich wel bewegingen af met economische motieven, zoals goedkoop tanken in België of boodschappen doen in Nederland. Het buitenland is dus wel al onderdeel van een daily urban system, maar dan vooral op economische gebied. Cultureel kan hier nog een slag geslagen worden, vooral door ontschotting in regelgeving. Cultuur is een ideaal middel om mensen over en weer te laten bewegen. Cultuur laat zich hoogstens door taalbarrières tegenhouden, maar die zijn op te lossen en bovendien zijn veel cultuuruitingen universeel, voor een breed publiek toegankelijk.

De poppodia in Zuid-Limburg maar ook Parkstad Popstad en festivals als Pinkpop en Cultura Nova tonen aan dat er op verschillende manieren internationaal kan worden samengewerkt en meer publiek kan worden bereikt. De popmuziek- en festivalliefhebber laat zich niet weerhouden door grenzen en komt naar voorstellingen wanneer ze relevant of interessant zijn. De extra hoeveelheid publiek betekent ook meer draagvlak voor het ontwikkelen van producten.

- Poppodium Nieuwe Nor programmeert Duitse acts zoals de hiphopband Antilopen Gang en reggae-artiest Sebastian Sturm en werkt dit poppodium in Heerlen promotioneel samen met Freihlichtsbühne Burg Willemstein. Cultura Nova ontwikkelt opvallende coproducties met gezelschappen in Frankrijk, waarvan een enkele ook doorreist naar andere festivals.
- Expeditie Peter Pan van Het Laagland mag een internationale hit worden genoemd en is in het Duits en het Engels gespeeld door de Laagland-cast (New York 2016, Edinburgh 2018,

[13] https://www.maastrichtuniversity.nl/nl/onderwijs/waarom-de-um/meest-internationale-universiteit-van-nederland
[14] https://www.zuidlimburg.nl/nieuws/artikel/3683/expats-over-zuid-limburg-verliefd-op-maastricht.html

Belfast 2019). De oerversie is als coproductie bij JES (Junges Ensemble Stuttgart) tot stand gekomen met een Duitse cast in regie van Inèz Derksen.

- STIL.de tour, een samenwerking tussen De Domijnen, Hoge Fronten en Toneelgroep Maastricht, een busreis tussen Nederland, België en Duitsland
- Parkstad Limburg Theaters werkt intensief samen met Aken, Theater a/h Vrijthof met Hasselt
- Het Geluid opereert vanuit een oude cementfabriek tegen de Sint Pietersberg in Maastricht, met uitzicht over de Maas. Nog net in Nederland maar slechts vijf minuten van de Waalse grens, bevindt Het Geluid zich in een grensgebied tussen Nederland, Vlaanderen, Wallonië en Duitsland.
- Het grensoverschrijdend dansfestival Schritt_macher is door Heerlen en Aken samen ontwikkeld (na een start in Duitsland). Deze samenwerking tussen cultuurinstellingen laat zien dat het rendabel is omdat een verdubbeling van publiek wordt gerealiseerd en omdat er voldoende financiële basis, lef, durf, wil en ambitie zijn.
- Festival DVERs, een euregionaal showcasefestival voor in de binnenstad van Sittard, als podium voor popacts uit Nederlands-Limburg, België en Nederijn en Aken.
- Het Very Contemporary netwerk van hedendaagse kunstvenues in de euregio.
- IBA Parkstad (Internationale Bau Ausstellung Parkstad) is ook goed voorbeeld van een beproefd Duits concept, dat nu voor het eerst buiten Duitsland plaatsvindt, in Parkstad Limburg, en met meer dan dertig projecten als motor voor stedelijke culturele ontwikkeling.

Zuid-Limburg kan de springplank zijn naar een buitenlands publiek en andersom kan Zuid-Limburg de springplank worden voor buitenlandse acts of voorstellingen naar de rest van Nederland. Deze positie wordt door de popmuzieksector als gebruikt voor de zogenaamde ‘pitstop-service’: optreden voor een volle zaal, terwijl je op weg bent van Luxemburg naar Amsterdam en je tourwas ondertussen wordt gedaan. De SCRZ heeft een perfecte ligging voor deze ‘pitstop-service’. Deze positie kan verder worden uitgewerkt door op het gebied van productie instellingen met elkaar te laten samenwerken en op het gebied van publieksontwikkeling grensoverschrijdende marketing in te zetten. De SCRZ biedt mogelijkheden dit in de meest positieve zin te realiseren, met extra veel kansen voor niet taalgebonden kunstvormen als beeldende kunst, muziek en dans.

Aan de internationale postacademie Jan Van Eyck nemen elk jaar 40 deelnemers vanuit de hele wereld deel. Die stuwen elkaar, Limburg en Nederland tot een grotere hoogte. Hun talent wordt opgepikt wordt door Marres, Bureau Europa, Bonnefantenmuseum, Schunck, het Domein, en ook elders in Nederland (Fons Welters, Annet Gelink, Centraal Museum, Martin van Zoomeren, Museum Voorlinden etc.) en in het buitenland.

Belangrijk is wel dat lokale, regionale en landelijke overheden zorgen dat internationaal beleid ook op deze euregionale positie van Zuid-Limburg wordt afgestemd. Dat gebeurt nog te weinig. Een proces van ‘ontschotting’ is noodzakelijk voor de doorontwikkeling van deze euregionale positie. Opgeworpen drempels moeten, waar mogelijk, worden geslecht.

De SCRZ heeft door zijn euregionale ligging een perfecte positie voor het slechten van grenzen. Deze positie kan verder worden uitgewerkt door op het gebied van productie instellingen met elkaar te laten samenwerken en op het gebied van publieksontwikkeling grensoverschrijdende marketing in te zetten. De SCRZ biedt mogelijkheden dit in de meest positieve zin te realiseren, met extra veel kansen voor niet taalgebonden kunstvormen als beeldende kunst, muziek en dans. Belangrijk is wel dat lokale, regionale en landelijke overheden zorgen dat internationaal beleid ook op deze euregionale positie van Zuid-Limburg wordt afgestemd. Een proces van 'ontschotting' is noodzakelijk voor de door-ontwikkeling van deze euregionale positie.

2.12 Eer zichtbaarheid, samenhang en impact van Limburgs erfgoed

Erfgoed omvat alles wat vorige generaties ons hebben nagelaten en wat wij nu overdragen aan volgende generaties: gebouwen, voorwerpen, rituelen, gebruiken, taal, literatuur en ontelbare andere uitingen. Het gaat daarbij niet alleen om tradities, opgravingen en monumenten zelf, maar ook om de verhalen daarachter. Ze bevatten iets waardevols dat Limburgers bindt.

Erfgoed Drieluik streeft naar:

- meer zichtbaarheid
- een groter publiek bereiken
- een grotere maatschappelijke impact
- meer samenhang tussen initiatieven en daardoor 'meer waar voor ons geld'.

Foto: Alf Mertens

Deel 3 Ketenverkenningen

3.1 Wat draagt de huidige keten bij aan de visie van SCRZ?

Stedelijke cultuurregio's zijn te beschouwen als culturele ecosystemen, organisch gegroeide eenheden of leefgebieden. Meestal bestaan ze uit een centrumgemeente en een aantal randgemeenten, die nauw op elkaar betrokken zijn en voor wonen, werk en voorzieningen van elkaar afhankelijk zijn. De grootte van de centrumgemeente bepaalt het niveau en de omvang van zijn culturele infrastructuur, terwijl randgemeenten zich beperken tot een aantal basisvoorzieningen (openbare bibliotheek e.d.). De verwevenheid van voorzieningen maakt het mogelijk om te sturen op samenhang, om tot taakverdeling over te gaan, om het aanbod af te stemmen en om samenwerking te stimuleren. Het gaat daarbij om het ontwikkelen van agglomeratiekracht. Ook op de SCRZ is dit model van toepassing, al zit de regio met zijn drie stedelijke kernen atypisch in elkaar.

De culturele infrastructuur van iedere stedelijke regio bestaat uit drie lagen:

1. Basis 2. Keten en 3. Top.
De basisvoorzieningen zijn de openbare bibliotheek, monumentenzorg, archieven, laag-drempelige podia en festivals, voorzieningen voor cultuureducatie en cultuurparticipatie, lokale media-instellingen, wijktheaters, presentatieruimtes en musea.[15] Zij zijn op aantrekkelijke plekken in de stad gehuisvest, zijn toegankelijk voor iedereen en bieden een goed en gevarieerd programma, waarvoor actief publiek wordt geworven.

In de keten gaat het om de ontwikkeling van het creatieve kapitaal en een aantrekkelijk cultureel klimaat: talentontwikkeling, ruimte voor experiment en vernieuwing en creatieve bedrijvigheid. Ateliers, oefenruimtes, broedplaatsen, productiehuizen, artist in residence-programma's, kleine theaters voor vernieuwend aanbod, filmhuizen, galeries, presentatieruimtes, festivals, maar ook beschikbare (project)subsidies e.d. spelen een belangrijke rol.

Tot de topvoorzieningen behoort enerzijds het gespecialiseerde aanbod zoals klassieke muziek (philharmonie zuidnederland), musea voor moderne en/of oude kunst, meerdere podia vaak met specifiek aanbod, kunstvakopleidingen, grote instellingen voor cultuureducatie, anderzijds de instellingen met een nationale en/of internationale functie en uitstraling (groot festival, landelijk toneelgezelschap, internationaal vermaard museum e.d.). Iedere stedelijke regio heeft een infrastructuur die in alle drie de lagen goed is voorzien en waarmee hij zorgt voor cultureel aanbod dat past bij zijn regio.

3.2 Verbinding binnen de keten en tussen top en basis

Een krachtige culturele infrastructuur kent een stevige organisatie binnen de ketens. Dat is één van de eerste streefpunten van SCRZ: het in kaart brengen van de huidige organisatie van verschillende ketens. Door per keten zo veel mogelijk cultureel betrokkenen bij elkaar te roepen, zijn ketensessies per disciplines uitgevoerd, om de ontwikkeling van iedere keten in kaart te

[15] Zie onderzoek Cees Langeveld (2011), de reisbereidheid is afhankelijk van het genre: "Maar in alle gevallen treedt bij toenemende afstand daling van de reisbereidheid op. Hoe meer gecentraliseerd het aanbod van podiumkunsten, hoe lager het publieksbereik." Voor jeugd geldt dat sterk: gezinnen willen graag lopend of op de fiets naar een voorstelling kunnen. http://archief.vscd.nl/cms_files/File/cees_langeveld_reisbereidheid.pdf

brengen, op het gebied van Beeldende Kunst, Dans, Toneel, Muziek, Pop, Erfgoed, Film en Educatie. Hoewel de makerspraktijk in Zuid-Limburg zich hybride en discipline-overstijgend manifesteert, is toch gekozen voor een ketenverkenning per discipline, om het overzicht te verhelderen. Vanwege de hanteerbaarheid zijn deze ketenverkenning gebaseerd, op een combinatie van a) feitelijke structuur (wie), b) gevolgde strategieën (wat), c) ontwikkelingsschets en d) thema's voor collectieve propositie. Wij beperken ons per keten, vanwege de compatibiliteit, tot vijf strategieën: opleiding, productie, presentatie, publiek, internationalisering.

De verschillende ketens vertonen verschillende kenmerken, maar ook gemeenschappelijke karakteristieken. Zo blijkt bij alle ketens dat de vaardigheid om te denken vanuit de stedelijke culturele regio nog niet vanzelfsprekend is. Het idioom ontbreekt vooralsnog. Een andere gedeelde karakteristiek is het probleem van de zichtbaarheid. Waar het huidige systeem van culturele praktijken en culturele financiering gericht is op de individuele prestaties van culturele instellingen, blijken nieuwe praktijken (die zich veel meer tot de stedelijke/maatschappelijke context verhouden en die gericht zijn op collectieve prestaties) moeilijker zichtbaar te maken.

Een derde algemene karakteristiek is het (nog) beperkte vermogen om 'het verhaal' van kunst en cultuur breed herkenbaar te plaatsen binnen de context van het lokaal samenleven. De 'narratief', die onder nieuwe culturele praktijken schuil gaat ontbreekt nog te veel om als maatschappelijke factor te worden ervaren.

Zowel de landelijke culturele sector als de lagere overheden landelijk staan op de drempel van een nieuwe oriëntatie. Tot nu toe heeft dit, binnen de route die we in ons stedelijk netwerk afleggen, geleid tot een solidaire en opbouwende attitude tussen de culturele sector en de lagere overheden. Ook tussen de culturele instellingen onderling en de lagere overheden is sprake van grote openheid en betrokkenheid.

Deel 4 Masterplan/Profielplan en commitment overheden

Nodig: Matchingssysteem van overheden

Welke voorschriften van overheden zitten samenwerking tussen instellingen in deze stedelijke regio in de weg? Waar liggen de kansen? Wat is daarvoor nodig?

In een tijd waarin cultuur wordt gezien als aanjager van stedelijke en regionale vernieuwingen is het van groot belang dat die cultuur bottom up bevorderd en op regio-doelstellingen beoordeeld wordt. Stedelijke vernieuwing is voor de regio van essentieel belang en daarmee ook de keuze voor en uitwerking van het eigen profiel. Belangrijke criteria voor de beoordeling zijn: de kwaliteit, betekenis en eigenheid van de regiovisie; het toekomstperspectief (waar staan wij en waar willen wij heen); de samenhang der elementen binnen het plan; de keuzes die gemaakt zijn; de ‘spelers’ en het speelveld (allebei in figuurlijke zin); en wat de regio’s zelf over hebben voor hun cultuur-beleid in algemene en specifieke zin (financiën, de expertise en kennis, de zorg).

Ambities in gezamenlijk cultuurbeleid

De SCRZ vindt elkaar in een gedeelde culturele en artistieke ambitie en visie, en zet daar op in. Dit is gebaseerd op haar culturele en artistieke verleden, haar vernieuwende toekomstperspectieven, haar sociale gelaagdheid en maatschappelijke potenties. Deze ambitie is zelfbewust in die zin dat uit de geformuleerde visie blijkt dat de regio zich bewust is van de ambitie van andere steden in Nederland en dat zij daar op haar eigen manier het verschil in wil en weet te maken.

Deel 5 Samenvatting

De Stedelijke Cultuurregio Zuid (SCRZ) heeft als doel de 'culturele factor' in het zo kenmerkende Zuid-Limburg naar een hoger en relevanter niveau brengen, dat wil zeggen:

- met meer betekenis voor de bewoners van deze drie steden, hun omgeving en achterland,
- met een onderscheidend vermogen dat landelijk erkenning verdient
- met een sterke, samenhangende culturele regionale infrastructuur
- met een lokale, regionale, landelijke en internationale focus, die recht doet aan de intrinsieke kwaliteit en de culturele potentie van deze regio en die bijdraagt aan een transformatieproces om het zelfvertrouwen van, de trots op en de binding met deze regio te vergroten en zichtbaarder te maken.
- en met een sterke samenhang tussen de specifieke kwaliteit van de kunsten en de aanwezige opleidingen en educatiemogelijkheden in dit gebied.

Daartoe is met het veld deze culturele propositie opgesteld, onder de titel Het Pact van Zuid. Dit plan wordt gevoed door vertegenwoordigers van zo veel mogelijk culturele instellingen uit de drie steden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen. De samenstellers van Het Pact van Zuid veronderstellen dat bij de beoogde stelselherziening rond stedelijke regio’s sprake zal zijn van een versterkte BIS, waarbij een aantal instellingen in Zuid-Limburg op actueel, relevant niveau gebracht wordt, zodat ze vanuit hun inbedding in de SCRZ een landelijk onderscheidende functie kunnen (blijven) vervullen, alsook vice versa: dat ze vanuit hun landelijk onderscheidende rol stevige pijlers vormen binnen de infrastructuur van de SCRZ.

Foto: Alf Mertens

Foto: Het Laagland:
Joris en de drakentemmers

Colofon

Colofon Profielplan en Pact van Zuid

Meer informatie over de Stedelijke Cultuurregio Zuid is te vinden op www.cultuurregiozuid.nl
Publicatiedatum: 1 november 2018

Oscar Wibaut, Lieke Benders, Stefan Rosu, David Deprez, Lex ter Braak, Johan de Niet, Ronald Wintjens, Leo Swinkels, Waut Koeken, Stefanie Metsemakers, Kris Förster, Jackie Smeets, Ton Driessen, Marike Peters, Simone Mager, Servé Hermans, Hicham Khalidi, Tyrone van der Meer, Jop Vermeesch, Lana Schneider, Lennart Monaster, Jeroen Mourmans, Bas Schoonderwoerd, Tim de Paepe en Guido Franken.

Annette Embrechts heeft haar pen geleend aan het Pact van Zuid.

Dank ook aan allen die tijdens ons proces vanaf 2016 hun stem hebben laten horen. Meer dan 160 culturele professionals en instellingen uit de SCRZ hebben bijgedragen tijdens debatten, werksessies en bijeenkomsten.

Vormgeving en druk Grafisch Centrum Provincie Limburg

Foto: Rene Bradwolff

Foto: Moon Saris Fotografie